

BALKAN SAVAŞI DENİZ HAREKÂTI ÜZERİNE GERÇEKLER (1912 - 1913)

AMİRAL AFİF BÜYÜKTUĞRUL

Yakın tarih savaşlarımız birbirini izlediği ve hatta birbirinin içine girdiği için¹ bu savaşlara ilişkin resmi araştırmalar yapmak olağan olamamıştı. Balkan savaşı sonunda da bir harp divanı ve bir de askerî belge araştırma komisyonu kurulmuş ve fakat komisyonun çalışmaları durdurulmuřtu². Tarih otoritelerimizin deniz tarihini yalnız denizcilerin tarihi olarak deđerlendirmeleri³ ve Denizcilerimizin de işe siyaset de karıştırarak amaçlı yayın yapmaları ve bu yayına da otoritelerin iltifat etmemeleri, deniz konusunda kamu-

¹ Türk - İtalyan savaşı (12 Eylül 1911 - 15 Ekim 1912; Balkan savaşı (8 Ekim 1912 - 14 Mart 1914 - Bu tarihler Sayın Tarık Yılmaz Öztuna'nın Türkiye tarihi adlı kitabından alınmış olup bu savaşın bitim tarihi en son dışman olan Sırbistan'la Osmanlı Devletinin yaptığı barış tarihi olarak gösterilmiştir); Birinci Dünya Savaşı 29 Ekim 1914 - 30 Kasım 1918); İstiklâl mücadelesini İzleyen istiklâl Savaşı (23 Nisan 1920 - 11 Ekim 1922)

² Fahrettin Altay: 10 Savaş yılı ve sonrası (İnsel yayını) sayfa. 71 Rahmetli orgeneral burada şunları yazar: "Balkan Savaşından sonra Mareşal Tatar Osman Başkanlığında askerî divan kuruldu. Binbaşı olarak İsmet İnönü, ben ve Kâzım Orbay da bir albay başkanlığında askerî divana belge hazırlayacak komisyona üye seçildik. Çalışmalarımızı bitirdiğimiz sırada askerî divan da bizim komisyon da kaldırıldı. Hazırladığımız belgeler nerede ise Balkan savaşı için tarihe ışık tutacak en kuvvetli belgelerdir". Tatar Osman Paşa benim anne tarafından büyük amcamdır. Kendisinin anılarını eski Türkçe olarak el yazması halinde torunu yüksek, mühendis Fevzi Akkaya'dan alıp Deniz müzesi kitaplığına verdim. Orgeneralin söz ettiği belgeler bu kitabın içinde de vardır.

³ 1960 yılından sonra Sayın Prof. Enver Ziya Karal, Halil İnalçık, şerafettin Turan gibi otoritelerimizin Deniz konusunda da araştırma ve yayım yapmaları şükranla karşılanırdı. Lakin onlar da sadece yabancı tarih otoritelerinin yapıtlarından esinlenip gene yabancı deniz otoritelerinin yapıtlarına iltifat etmiyorlardı. Bundan ötürü Türk Tarih Kurumunun bir deniz tarihi işbirliğine gereksinmesi vardı.

oyunu bilinçlendirecek gerçeklerin ortaya çıkmamasına neden olmuştu ⁴.

Sayın Büyükelçi Hilmi Bayur'un belletenlerde Balkan savaşından söz etmesi ⁵, sonra da Balkan savaşının donanma komutanlarından bir tanesi olan Albay Ramiz'in anılarından esinlenerek piyasanın bir tarih dergisine yazı yazması beni bu savaşın deniz cephesine ilişkin geniş bir araştırma yapmaya sürükledi. Kendisini temize çıkarmak

⁴ Ali Haydar Emir Alpagut 1932 yılında Genelkurmay Başkanlığı deniz eğitim şubesinin yayımladığı "Balkan Savaşında Türk Filosu" adlı bir kitap yazmıştı. Sanki bu kitabı Rauf Orbay'ı kötülemek için kaleme almıştı. Nitekim Londra'dan döndükten sonra bu kitabı koltuğunun altına alarak "Mareşal'a gidecek ve "Ben bu muyum" diye soracaktı. Balbu Süleyman Nazif 25 Ocak 1912 tarihli Tasvir-i efkâr gazetesinde şunları yazacaktı: "Büyük vatandaş; ahtım var, gözlerini öpmeden önce kalemimi ayaklarımın altında kıracağım... Deniz kuvvetlerimizde senin gibi kahraman kişiler bulunduğunu tahmin etmeden bu kalemle acı yazmışım (Ahmet Emin Yalman: Gördüklerim ve geçirdiklerim Cilt. 1 Sayfa. 191); Ahmet Emin Yalman da şunları yazacaktı: "Eski Başbakan, Hamidiye kahramanı Rauf Orbay Ekim ayı ortasında Amerikaya gitti ve haftalarca orada kaldı. Geniş temaslarda bulundu. Amerikalıları uyandırmak ve Rusların maskesini düşürmek istiyordu... Amerikan deniz akademisinin komutanı onu yaşanan tarihin en büyük denizcisi olarak tanıttı (Aynı kitap Cilt IV Sayfa 87). Ahmet Emin Yalman bu ziyareti daha geniş kapsamlı olarak yaymıştır. Bu yazıyı tam olarak ele almak kesinlikle gerekmektedir.

Mareşal Fevzi Çakmak, Rauf Orbay'ın şikâyeti üzerine "Balkan savaşının deniz cephesini tekrar yazın" diye Deniz Harp Akademisi Komutanlığına yollamış ve vazifeyi benimseyen öğretmenlerden Kurmay Albay Mithat Işın da Genelkurmay Başkanlığı dokuzuncu şubesi (Deniz Eğitim) yayını olarak "Balkan Savaşının Deniz Cephesi" adıyla yapıtını hazırlamıştı. Ali Haydar Emir Alpagut'tan ayrıntılı olarak kitabına bazı savaş raporları ve savaşa katılan subaylardan aldıkları mektupları ekleyen ve bu suretle daha mükemmel bir yapıt meydana getiren yazarın yazış biçimi dikkati çekiyordu: Ali Hayda'nın kötülediği yerde Rauf Orbay'ı göklere çıkarması ve yapıta Rauf Orbay'dan aldığı teşekkür mektubunu eklemesi.

Üçüncü yapıtı da 1963 yılında Genelkurmay Harp tarihi dairesinde çalışırken ben hazırladım. Mükemmel diyemezdim. Çünkü hazırlık için bana sekiz aylık bir süre verilmiş; üstelik başka belge ve kitap karıştırmadan yalnız Harp tarihi arşivindeki belgelere dayanacaksın diye de emir verilmişti. Bundan ötürü ilmi olmaktan çok askerî bir anlam taşıyan bu yapıtta politika alanında yanlışlıklar ve eksiklikler meydana gelmişti.

⁵ Hilmi Bayur: Balkan savaşında Türk filusunun durumu (Belleten No. 165 Sayfa, 95-105

amacıyla yayınlanan anılar, belgelerle karşı karşıya getirilmedikçe, elbette tarihi olayların saptanmasına kaynak hazırlanamazdı⁶.

Yazımı böyle bir amaca hizmet etmek için hazırladım.

* * *

Balkan savaşı Avrupanın büyük devletlerinin birbirilerine karşı politik gerginlik içinde bulunup deniz silâhlanma yarışını oldukça geliştirdikleri ve özellikle Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmaya kalkıştıkları bir zamana rastladı⁷. Osmanlı Devleti ise Karadeniz, Akdeniz, Basra körfezi ve Kızıldeniz'de yaklaşık 18.000 deniz mili kıyıya sahip donanmasız bir deniz imparatorluğu halinde bulunuyordu; yabancı büyük devletlerin tahrikiyle çıkan ayaklanmalar, savaş borçları ve kapitülasyon koşulları bu devleti çok güçsüz bir biçime getirmişti⁸. Üstelik devlet kendi iradesiyle dış politikasını yürütemiyor, İstanbul'daki yabancı Büyükelçilerin entrikalarına konu oluyordu⁹.

Osmanlı devletinden ayrılan dört tane ufak devletin Balkan savaşında, bir araya gelerek, koskocaman bir Kara - Deniz imparatorluğuyla savaşa kalkışmaları savaşa heyecan, üzüntü ve özellikle siyaset alanında özel bir manzara vermişti. Bu savaşı başka normal savaşlar gibi etüd edebilmek olanaksızdı. Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası kuran bu savaş üzerinde de deniz durum ve olayları büyük etki sahibiydi. Deniz etkilerini hesaba katmadan doğru bir sonuca varılamazdı.

⁶ Sadece bir mektup ve bir anıya dayanan yazılarla tarihe ışık tutmak, olanaksızdı.

⁷ Yabancı ilmi yapıtlar ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Lalahan arşivindeki harp divanı dosyalarındaki bilgilerden esinlenerek Kapitülasyonların ana koşullarını buraya getirmekte araştırmacılar için yarar gördüm:

⁸ İmtiyaz sahibi büyük devletler Osmanlı şehir ve limanlarında özel postahaneler açıp kendi haberleşmelerini kendileri yapmak hakkına maliktiler (Ayaklanan çetelere yardım yapmayı kolaylaştıran bir madde); Osmanlı Gümrük örgütü yabancı bandıra taşıyan gemileri muayene ve kontrol edemeyecek; bu arama ve kontrolü bandırası taşınan devletin konsolosları yapacak; bu konsolosluklar "Gemi temiz" derse Osmanlı makamı buna inanacaktı (Çetelere silâh, para ve cephaneyi vermeyi kolaylaştıran bir madde); Osmanlı karakol gemileri yakalayacakları yabancı bandıralı kaçak gemilerini bandra sahibi devlet Elçilik ya da Konsoloslukuna bildirecek, onlar olumsuz yanıt verirlerse kaçakçı gemisi temiz sayılacaktı (Özellikle Harp Divanı dosyalarında bu konuda bol belgeler vardır.)

⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal: Osmanlı Tarihi Cilt. V Sayfa. 9 (Türk Tarih Kurumu yayını)

Bizim deniz olayları etkilerini hesaba katmadan yazdığımızı kanıtlayan belgeleri yedinci tarih kongresine sunmuştum¹⁰. İngiliz tarih otoritesini de aynı kanısını üçüncü tarih kongremize sunduğu bildirisinde açıklamıştı¹¹. Bizim yazdığımız Osmanlı tarihiyle yabancılardan yazdıkları Osmanlı tarihi arasındaki çelişkiler buradan geliyordu. Böylece 1299 yılında Sakarya nehri boylarında kurulan Osmanlı devleti'nin Deniz olayları etkisiyle İmparatorluk kurduğu ve gönül rızasıyla deniz nimetlerinden vaz geçtiği için 1922 yılında gene Sakarya dolaylarında yıkıldığı kamuoyumuzdan kaçırılmıştı.

Konumuz Balkan Savaşının Deniz cephesine ilişkin gerçekleri ortaya koymak olduğu için ilk önce kısaca bu tarihi özetlemek; sonra da Büyük devletlerin Osmanlı konusunda izledikleri politikaları özetlemek en büyük gereksinme oluyordu¹².

Osmanlı Deniz Tarihi özeti :

“Akdeniz’e eğemen olduk” demiş ve diye yazmıştık. Fakat bu eğemenlikten Ekonomi, dış politika ve strateji alanında hiçbir yarar sağlayamamıştık. Örneğin Sultan Osman II (Genç Osman) zamanında Osmanlı Devletinin Avrupa’da insan hak ve adaletine dayanan tek bir İmparatorluk kurmak istediği anlaşılıyordu¹³. 16 ıncı yüzyıla

¹⁰ Yedinci Türk Tarih kongresine sunulan bildirimler kitabında (Türk Tarih Kurumu yayını) Okul kitaplarına eklenmesi gerekli bilgiler Cilt. II Sayfa 1021.

¹¹ Üçüncü Türk Tarih Kongresine sunulan tebliğler (Türk Tarih Kurumu yayını) kitabında Hones. S. Runciman: Deniz kuvvetlerinin Ortaçağ tarihindeki yeri: Sayfa. 156 (Rahmetli Prof. Fuad Köprülü de bu kongreye “Akdeniz ticareti ve Türkler” konulu bir tebliğ sunacağını vadettiği halde bu tebliği vermemiştir. Aynı kitap Sayfa. 155)

¹² Bu özetleme İtalyan Amiralî Giuseppe Fioravanzo’nun Milano Siyasal Bilgiler Enstitüsünde okuttuğu “Deniz Politikası” adlı kitabından yapılmıştır.

¹³ Sayın Tarık Yılmaz Öztuna Sultan Osman II’nin (Genç Osman) Lehistan üzerinden Baltık Denizine çıkıp orada ikinci bir donanma yapmak istediğini yazmıştır (Başlangıçtan zamanımıza kadar Türkiye tarihi Cilt. VIII Sayfa. 237). Demek ki, İstanbul’daki Donanmaya Avrupa’nın güney kıyıları, Baltık denizindeki donanmaya da kuzey kıyıları abluka ettirip kıt’ayı etki altına alacaktı. Burada parantez içinde olmak üzere şu kanılarımızı belirtmek gereksinimini duyduk: Bizim tarih otoritelerimizin yazdıklarına göre Osmanlı Devleti saldırganıydı. Yabancı otoriteler ise miras sorunlarında Venedik’ten başka İtalyan denizci Cumhuriyetlerinin Fatih’ten yardım istediklerini İspanya Kralı ve Almanya İmparatoru Beşinci Charln da Osmanlı Devletine karşı İran’ı tahrik ettiğini yazacaklardı (Camillo Manfroni: İtalyan Deniz kuvvetleri tarihi tarafımdan Türkçeye çevrilen kopyası elyazması olarak Deniz Harp Akademisi kitaplığında vardır.)

kadar böyle bir politika izlenmiş olsaydı. Bugünkü dünyanın haritası pek başka olacaktı. Halbuki Osmanlı devleti korsanlıktan yetişmiş Türk denizcileri ilk önce İtalya ve İspanya kıyılarını, sonra da Atlantik kıyılarını yakıp yıkmakla yetinmişlerdi. Osmanlı Donanması Saraylı Vezirlerin eline düşmesinden sonra da Garabocaklı Denizciler (Özellikle Murad Reis) 1620 lerde, aşağıdaki krokide görüleceği üzere İngiltere batı kıyılarındaki Londy adasını işgal etmiş, kendisine üs yaptığı bu adaya dayanarak iki yıl Atlantik'te akın hareketleri yapmıştı¹⁴.

Osmanlı Devleti'nin İngiliz tertibi, deniz ekonomisine dayanan bir Deniz İmparatorluğu kurmasında gereksinimi vardı: İngilizler korsanlarıyla 1580 yılında İspanya'nın donanmasını yenip denizlere egemen olduktan sonra böyle bir İmparatorluk kurmuşlardı. Böylece koloni elde edip "Güneş Batmaz" niteliğini verdikleri imparatorluklarını kolayca kurmuşlardı¹⁵. Bizim kurduğumuz imparatorluk için ise İtalyan tarihçi Amiral Giuseppe Fioravanzo: "Tarihte bir çok kuvvetli devlet denizlere sahip çıkmak çabasına düşmüşlerdi. Bunların istisnası Osmanlı İmparatorluğu oldu. Onlar böyle bir iddiada bulunacakları yerde deniz ticaretinde yabancı Devletlere bol bol imtiyazlar verdiler ve üstelik kendi mallarını da çok yüksek imtiyazlar vererek onlara taşıttılar. Bu hal Osmanlı İmparatorluğunun çökme nedeni oldu" diye yazacaktı¹⁶. Gene İtalyan Amiral Angelo Iachino da "Amerika kıtasının keşfinden ötürü Ekonomik çıkarlar Akdeniz'den Atlantik'e çıktığı zaman Osmanlı İmparatorluğu ve Denizci İtalyan Cumhuriyetlerinin mutluluk dönemi çöküntüye başladı" demişti¹⁷.

İtalyan tarihçileri Onaltıncı yüzyılda, kendi denizciliklerinin henüz acemi dönemde bulunmasından ötürü İngiltere, Portekiz ve İspanya'nın, Adlarını da vererek, İtalyan denizcilerini kullandık-

¹⁴ Türk ansiklopedisinde "Murat Reis" kelimesi.

¹⁵ Amiral Viladimiro Pipi. Deniz politikası (İngiltere kısmı).

¹⁶ Amiral Giuseppe Fioravanzo: Denizde emri komuta (İtalyanca aslınu Türk Tarih Kurumunun kitaphına vermiş bulunmaktayım. Dilimize çevirdiğim kopyasını el yazması olarak evimde saklamaktayım).

¹⁷ Angelo Iachino: Napolyon Savaşlarında deniz politikası (Dilimize çevirdiğim Amiralin bu konulu konferansını Deniz kuvvetleri 470 sayılı dergisinde yayımlamıştır. Bu yazı Deniz olaylarıyla politika arasındaki ilişkileri saptamak açısından çok değerlidir.

larını yazacaktı. Onların Türk Denizcilerini kullanmış ve fakat zamanın Garp Ocaklı Türk Denizcilerinin Atlantik kıyılarını kasıp kavurdukları dönemde Osmanlı Derya Kaptanlığının Saraylı Vezirlere intikali donanmamızın geleneklerden uzaklaşmasına neden olmuştu, Artık donanma akın hareketlerinden vaz geçecek Kaptan Paşa eyaletinden vergi toplamakla yetinecekti. Derya Kaptanı Helvacı Yusuf Paşa Ege adalarından vergi toplarken Venedik donanmasının yaklaşmakta olduğunu haber aldığı yaz aylarında “Ahır-ı sefer-i Derya-deniz harekâtı döneminin sonu” deyip İstanbul’a dönmesi¹⁸ pek meşhurdur. . .

Derya Kaptanlığını Padişahlar saraylı Vezirlere vermemiş; vezirler bu makamı zorla alıp ellerinden bırakmamışlardı. Bunun nedeni şu olabilirdi: Amiral Fioravanzo ve Prof. Camillo Manfroni’nin “Venedikli denizciler, maaşları az, akın hareketlerinden elde ettikleri pay bunun yüz kat üstü olduğu için, deniz harekâtına iltifat etmeyip akın hareketleri yapmayı ön görüyorlardı” diye yazmasına bakılırsa Saraylı Derya kaptanları da, sadece kişisel servet elde etmek için, bu makamı kapmış olabilirdi. Derya kaptanlığını saraylı vezirlere bırakmanın büyük sakıncalarını 1979 yılının Atatürk Konferanslarında belirtmiştim. Bunun en büyük sakıncasını Girit savaşında görmüş olmalıydık: 1645 yılından 1669 yılına kadar süren bu savaşta Saldırgan Devlet Osmanlı İmparatorluğu idi. Buna göre Osmanlı devletinin ya Venedik donanması arayıp onu imha etmesi ya da Girit adasını abluka etmesi gerekirdi. Gerçekte bunun tersi olmuş Venedikliler gelip Çanakkale boğazında Türk donanmasını abluka etmiş ve bu savaşta tekmil deniz muharebeleri burada olmuştu. Osmanlı donanmasına Garp Ocaklı denizcilerin komuta ettiği muhabereleler kazanılacak, Saraylıların komuta ettiklerinde de yenilecekti.

Belki de Alman Tarihçisi Ekkehard Aickhoff bundan ötürü Girit savaşlarına “Kandiya muharebesi” adını verecekti¹⁹. Çünkü savaş

¹⁸ Deniz akınlarının devlet kadar Derya kaptanlarına da kişisel servet sağladığının kanıtını İstanbul camileri verir: Padişah camilerden sonra İstanbul Derya Kaptanı camileri, medreseleri, imaretleri ve mahalleleriyle doludur: Kılıçlı Paşa, Sinan Paşa, Piyale Paşa, Davut Paşa ve başkaları gibi. . . Buna mukabil Karacı Haydar Paşa’nın bir garı, Rıza Paşa’nın da bir yokuşu olmuştur.

¹⁹ Ekkehard Eickhoff: Denizcilik tarihinde Kandiya muharebesi (1964-1968 Atatürk Konferansları - Türk Tarih Kurumu) Sayfa. 147 ve sonrası.

sadece Kandiye kalesini alıp vermemek etrafında ihtiyarlamıştı. Buna da Deniz savaşının etkili olamaması neden olmuştu.

Sultan Selim III döneminde başlayan reform hareketlerinden sonra da, Osmanlı Devletinin büyük deniz tehlikesinde kalmasına rağmen Derya kaptanlığının Denizci olmayan kişiler elinde bırakılması sürdürülmüştü. Denizci Küçük Hüseyin Paşa'nın zorlamasıyla bu hükümdar ve denizci Veysel Paşa'nın zoruyla Sultan Aziz birer donanma yapmıştı ama; bu donanmalar da hedefi saptanmayan donanmalardı. Özellikle Sultan Aziz donanması, çok fazla miktarda gemi yaptırılmasından ötürü İngiltere'ye büyük ekonomik yarar sağlarken, Osmanlı devletini, savaş borçlarına ek olarak büyük borçlar içine sokmuş ve kamuoyunda donanmanın lüzumsuz olduğuna ilişkin çok sakat ve tehlikeli bir kanı yaratmıştı. Sultan Hamit II döneminde de Donanmanın ilk önce Haliç'e, sonra da Çanakale'ye bağlanmasına rağmen, yabancı uzmanlar getirterek gemilere ve tersanelere büyük emek harcadığını görecektik. Lakin yabancı uzmanların denizcilerimizi uyutmak politikalarının etkisi altında bu donanmalar da yararlı olamayacaklardı.

Sayın Prof. Enver Ziya Karal Sultan Selim III zamanında Rum vatandaşların 600 gemi yapıp, Avrupa'da çökmüş olan Venedik ticaret kolonilerin yerlerini aldıklarını ve hatta gemilerini Korsanlara karşı silâhlendirdiklerini yazacaktı²⁰ Bunu Rum vatandaşların değil Osmanlı Devleti'nin yapması gerekirdi²¹.

İstibdat dönemi, Tarihçi Kurmay Albay Bursalı Mehmet Nihad²² ve Meclis-i Mebusan tutanaklarına göre²³, Deniz kuvvetlerinin kültürünü yok etmişti. Donanma İkinci Meşrutiyete bu koşullarda girmişti. Kişisel olarak kendi kendini kültür alanında yetiş-

²⁰ Prof. Enver Ziya Karal: Osmanlı Tarihi (Türk Tarih Kurumu yayını) Cilt. V Sayfa. 107.

²¹ Deniz Ticareti olmadan donanma yapmak pek pahalıya mal olur. Bu ticaret varsa yapılan donanmanın bedeli bu ticaretten elde edilen kârla sağlanır. Buna mukabil Donanma da deniz ticaret ve sanayiın teminatı ve savaş ekonomisinin güvencesi olur (Giamberardino : Denizde Harp San'atı - Türkçesi Deniz Kuvvetleri tarafından yayımlanmıştır).

²² Larcher'den dilimize çevirdiği "Cihan Harbinde Türk Harbi" adlı kitabın ikinci cildine eklediği kişisel kanıları (Genelkurmay yayını olup eski Türkçedir).

²³ 1327 yılı (1911) deniz bütçesinin müzakerelerine ilişkin Meclisi Mebusan tutanakları.

tirmiş subaylar vardı ama; subaylar arasında fikir birliğinin sağlanamaması Deniz subaylarının kültürsüz görünmesine neden olmuştu. Halbuki, deniz muhabereci açık alanda yapıldığı ve gemi personellerinin, de, birbirleriyle direkt teması olmadığı için²⁴ Fikir birliği deniz kuvvetlerinde çok önemli bir anlam taşıyordu.

İkinci Meşrutiyet döneminde Bahriye nazırlığı makamına generaller getirildiği gibi donanma komutanlığı makamı da peşpeşe üç tane İngiliz amiralına verilmişti. İşte Deniz kuvvetleri Balkan savaşı bu koşullarda girmişti. Ne gibi büyük sakıncalar ortaya çıktığı olayların bundan sonraki anlatışı sırasında okunacaktı.

Büyük Devletlerin Politikaları :

Amiral Giuseppe Fioravanzo'nun Milano siyasi bilgiler Enstitüsünde verdiği derslere göre kara politikasıyla Deniz politikası arasında şu önemli ayrıntı vardı: Kara kuvvetlerinin politikası personel ve araçları savaşa hazırlamaktan ibaret olduğu halde deniz politikasının içine dış politika ve ekonomi politikası da giriyordu. Çünkü denizler karalar gibi işgal edilemediği için, özellikle deniz aşırı bölgeler ve denizyollarında politik bağlantılar zorunlu oluyordu. Bundan başka, kara ulaştırmasının sınırların kurduğu güvenlik çizgisi içinde yapıldığı halde deniz ulaştırması kimsenin malı olmayan ve içinde tarafsızlar kadar düşman deniz gücünün de yer aldığı açık bir alanda yapıyordu²⁵.

Bir de buna büyük Devletlerin denizler üzerinden Osmanlı Devletine karşı izledikleri politika ekleniyordu. Bundan ötürü Amiral Giuseppe Fioravanzonun çeşitli devletlerin tarih boyunca izledikleri politikaya ilişkin olarak yazdığı "Deniz Politikası" adlı yapıtı özetliyerek buraya geçirmeyi yararlı mütalea ettim.

İngiliz Politikası :

Napoleon savaşları çerçevesinde Akdeniz'e girip Cıbralta ve Malta adasını alan ve Mısır'a el atan ve nihayet Süveyş kanalının en büyük hisselerine sahip çıkan İngiltere Akdeniz'e sahip çıkmak politikasına başlamıştı. Bunun yanında Çarlık Rusyasının Akdeniz'e indirilmemesini de hedef almıştı. Bunun için de Osmanlı Devletinin

²⁴ Gemiler arasındaki bağlantı ancak işaret bayrakları ve el filamalarıyla sağlanabiliyordu.

²⁵ Giuseppe Fioravanzo : İ. Comandi Navali - Deniz emri komuta.

mülki tamamlığının büyük Devletler tarafından garanti edilmesini sağlamıştı ama: Osmanlı devletinin de büyük bir donanma yapmasına razı olamamıştı. Hem Çarlık Rusyasının Akdeniz'e inmesini istemiyor; hem de Deniz subayları gönderip Rus denizcilerini Osmanlı denizcilerine karşı eğitiyordu. Bunun sonucu olarak 1771 yılında bir Rus filosunun Akdenize girip Çeşme limanında Türk filosunu yakmasını hem tahrik etmiş hem de bu konuda ona klavuzluk etmişti, 1828 yılında barış koşullarında Navarin limanında yatmakta olan Türk donanmasını da bizzat yakmıştı. Demek ki İngiliz - Rus rekabetinde Osmanlı Kara kuvvetlerinden yararlanmak istiyor; fakat Türk - Rus deniz sorunlarını bizzat İngiliz donanmasıyla çarelendirmek emelini besliyordu. Nitekim aynı oyunu 1855 Kırım savaşı öncesinde de müttefik olmamıza rağmen gene oynamıştı. Bizi böyle bir kaniya götüren neden, İşbankası Kültür yayımlarından "Lord Stradford Canning'in Türkiye anıları adlı kitapla (Can Yücel çevirisi) İngiliz Amirali Adolph Slaid'in "Müşavir Paşanın seyyahatnamesi" adlı kitabının (Ali Rıza Seyfi çevirisi ve Deniz Kuvvetleri yayını) Kıyaslayarak okunmasıydı.

Bu kıyaslamadan çıkarılan sonuca göre İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisiyle Müttefik donanmanın ve İngilizlerin Akdeniz filosunun komutanı amiralin ayrı ayrı politika izlemeleriydi. Büyükelçi Osmanlı - Rus gerginliğini barış yoluyla çarelendirmek ve bunun için de politik gerginlik evresinde müttefik donanmanın bir gösreti manevrası yapmasını isterken İngiliz Amirali denize çıkmamış; üstelik Sinop'a zayıf bir filo²⁶ göndermesini tahrik etmişti. Onun bu hareketi İngiliz Denizcilerinin "Spilandit İzolation - Muhteşem tecerrüt" politikasına²⁷ uygun geliyordu. Bunun sonucu olarak bir Rus filosu gelerek Sinop'da Osmanlı donanmasını yakmıştı.

İngiltere Sultan Aziz zamanında da, onun İngiltereye yaptığı resmî bir ziyaretten yararlanarak, Deniz sanayiine kocaman bir müşteri bulmak ve buna mukabil hükümdarı deniz politikasında yanıltmak ve uyutmak olaganını bulmuştu. Daha İngiltere'de kendisine Yüzbaşı Henry Wood adlı bir yüzbaşıyı tamtacak, bu yüzbaşıyı Büyükel-

²⁶ Afif Büyüktuğrul, Osmanlı Deniz Harp Tarihi (Dz. K. yayını 1970) Cilt II sayfa 332.

²⁷ Spilandit İzolation politikası İngilterenin kuvvetten yana kendisinden sonra gelen iki devletin donanmaları toplamından kudretli bir donanmayı denizde dolaştırmasını emrediyordu.

çilik yatının kaptanı olarak İstanbul'a yollayıp Osmanlı denizcileriyle temas kurmasını sağlayacak; daha sonra da danışman olarak Osmanlı deniz kuvvetlerinde vazife almasını temin edecekti. Bu yüzbaşı, büyük Amiral rütbesine de ulaşarak Osmanlı donanmasına 40 yıldan fazla hizmet etmişti²⁸. Sultan Aziz ve Sultan Hamit zamanlarında sürekli olarak bu vazifeyi yapıp İngiltere Krallığının en büyük nişanını almıştı. Doğal olarak akla şu soru geliyordu: "İngiltereye ne gibi bir hizmet yapmıştı ki bu nişanı almaya hak kazanmıştı? İngiliz sistemlerinde bir subaya iki yıldan fazla yabancı devletlerde görev vermek yoktu. Nitekim Henry Wood'dan önce Osmanlı donanmasında hizmet almış olan Amiral Hobart'ı, vatana dön emrine itaat etmediği için afaroz ve sınır dışı etmişti. Bu amiral Milano'da yaşayacak, öldükten sonra da vasiyeti üzerine naşi İstanbul'a getirilip Haydarpaşa mezarlığında toprağa verilecekti. Demek ki Amiral Henry Wood'a verilen büyük madalyanın verilme nedeni donanma yapmak konusunda Sultan Hamit'i uyutmasıydı. Sultan Aziz'i büyük donanmanın yapılmasını İngiliz tezgâhlarına vermeye teşvik edin Amiral buydu. İngilizlerin yaptıkları savaş gemilerinin iyi bir savaş kıyafetinde olmadığı da sonradan anlaşılmıştı²⁹.

İkinci Meşrutiyetten sonra Osmanlı donanmasında hizmet alan Camble, Williams ve Limpos adlı amiraller de bundan başkasını yapmış değillerdi. Bunların öğrettikleri sadece harp gemisi hayatı, üniforma, nöbet hizmetleri, gemilerin filo halinde seyretmeleri ve

²⁸ Bu amiralin anıları bir tanesi rahmetli Ali Rıza Seyfi, öteki de sayın Amiral Fahri Çoker tarafından iki kez dilimize çevrilmiştir. Ali Rıza Seyfi çevirisi eski Türkçe olup piyasada bulunması olağan değildir. Sayın Fahri Çoker'in çevirisi ise özet olarak Milliyet gazetesinde tefrika edildikten sonra aynı müessese tarafından kitap olarak bastırılmıştır. Anıda, bir devlet donanmasını yetiştirmekle vazifeli bir amiralin bu konudan çok Büyükadadaki sosyal yaşantıdan, Deniz kuvvetlerinin iç sorunlarından söz etmesi dikkati çekmektedir. Deniz Harp Okulunun tarihçesini yazan subaylar İngiliz Amiralini övüp durmuşlardı ama; Deniz müzesi arşivinde el yazması olarak anıları bulunan eski donanma komutanı Amiral Fahri Engin bunların bütün kirli çamaşırlarını ortaya dökenecekti. İngiliz Dışişleri Bakanlığı belgeleri de onun fikrini doğruluyordu.

²⁹ Amerikalı yazar Richard Hugh "A Great Dretnut - Dev Dretnot" adıyla bizim İngiltereye ısmarladığımız Sultan Osman dretnotumuzdan söz ederken, Winston Churchill'in bu gemiye el koymasından sonra gemiye atadığı İngiliz Albayının "Biz İngiltere'nin kendisine yaptığı gemilere komuta ederiz. . . Nedir bu kepaze geminin durumu. Bizim dretnotlarımızdan fazla topu var ama; zırh güvertesi 15 lik tek bir mermiye bile dayanmaz" diye yanıt verdiğini belirtmektedir.

seyirciliği ilgileyen Manevra sorunlarıydı. Ne bir top attırmışlar ne de ciddi bir taktik deniz manevrası yaptırmışlardı. Bunları daha önceden bilmeyen deniz tarihçileri kendilerini uzun uzun övmüşlerdi; ama İngiliz Dışişleri bakanlığının belgeleri Osmanlı donanmasının nasıl oyalanmış olduğunu açıklayacaktı.

Fransız Politikası :

Fransızlar da İngilizler kadar kudretli denizciler yetiştirmişlerdi. Fransa ihtilâlinde Ebukır ve Trafalgar Deniz muharebelerinde İngilizlere yenilmelerinin nedeni, İngiliz donanmasının fikir birliğinde harekât yapmasına karşılık Fransız subaylarının Kralcı ve ihtilâlcı olarak ikiye bölünmeleri idi³⁰. Bundan sonra da Akdeniz'e sahip çıkıp "Akdeniz tamamen bir Fransız gölü olmalıdır. Ticaretini biz yapmalıyız. Bizim projelerimizi kendilerine mal etmek isteyenleri Akdeniz'den uzaklaştırmalıyız." diye bir politika izlemeye başlamışlarsa da³¹ güttükleri yanlış deniz politikası yüzünden İngilizlerle başa çıkamayacaklarını anlayınca ve özellikle Alman tehdidi karşısında kalınca İngilizlerle beraber olmaya karar vermişlerdi³².

O da İngiltere gibi, Almanya'ya karşı İngiliz - Rus, Fransız ittifakı kuruluncaya kadar, Boğazlar konusunda Çarlık Rusyasına karşı Osmanlı devletini desteklemeyi sürdürmüştü. Bu arada Osmanlı Devletinin Suriye kıyılarına el atmayı da aklından bırakmıyordu.

Çarlık Rusyası Politikası :

Timurlenk'in Altınordu hanlığını yakıp zayıflatması Çarlık Rusyası'nın doğuya gelmek istediğini tahrik etmişti. Fatih Sultan Mehmet'in top silâhına önem vererek İstanbul'u alması gibi o da Osmanlı Devleti'nin güttüğü yalnızlık politikasından ve teknik gelişmelere aldırmasından yararlanarak, teknik baskıyla³³ Azak kalesini almış ve Azakdenizi'nden de Karadeniz'e çıkmıştı. Bu konuda getirttiği Fransız uzmanlardan çok yararlandığı gibi bundan sonra da Karadeniz politikasını yararlı bir biçimde yürütmek için hizmetine

³⁰ Amiral Angelo Iachno : Yukarıda adı geçen "Napolyon Savaşlarında Deniz Politikası" adlı yazısı.

³¹ Aynı yapıt. Bu yazı bir konferans metnidir. Türkçesi Deniz Kuvvetleri dergisinin 470 numaralı sayısında yayınlanmıştır.

³² Aynı yapıt.

³³ Azak Kalesinin kalın ve yüksek surlarına yerin altından kazdığı kanallarla yaklaşacak ve bu surları yeraltı infilaklarıyla yıkacaktı.

İngiliz amirallarını almıştı³⁴. Bu amirallardan bir tanesi ona 1770 yıllarında Akdeniz'e bir filo göndererek Çeşme limanında yatmakta olan bir osmanlı filosunu yaktırmıştı. Bu arada Rus çarlığına, kendini Bizans varisi olarak göstermek için, eski Bizans İmparatorlarının bayrağını da alacaktı. Böylece açık bir biçimde Osmanlı topraklarına göz diktiğini dünyaya göstermişti³⁵.

Çarlık Rusyasının toprakları, bugün de olduğu gibi, denizcilik açısından çok şanssız bir karaktere sahipti Baltık, Karadeniz, Uzakdoğu gibi bir birinden çok uzak denizlerde birbirleriyle bağlantısı olmayan üç ayrı donanma yapmak zorundaydı³⁶. Üstelik kuzey Atlantik limanlarından başka Baltık ve Uzakdoğu limanları da buz tutuyor, Rusya diğer donanmalardan ayrıntılı olarak buz kırıcılar bulundurmak zorunda kalıyordu. Bu gemiler onun ticaret ulaşımı için de zorunluydu³⁷.

Çarlık Rusyası karşısında yalnız başına kalmamak için, İngiltere ve Fransa onun Baltık denizi üzerinden sıcak denizlere çıkmasını sakıncalı görüp onun fikirlerini Osmanlı boğazlarına doğru itiyorlardı. Bunun gibi Uzakdoğu'da da Japonya aynı amaçla Rusyayı boğazlara itiyordu³⁸. Rusyayı Boğazlar üzerinden Akdeniz'e indirmemek için politik yollardan çare oluşturuyorlar, Rus tehlikesi büyürse donanmalarını Çanakkale'ye getirip baskı yapıyorlardı. Rusyanın ikinci politikası da İsveç'e saldırılmayı tasarladığı zaman ilk önce Osmanlı Devletiyle dostluk kurmak; Osmanlı Devletine saldırırsa ilk önce İsveçle dostluk kurmaktı. İki cepheli bir savaş yapmak istemiyordu. Buna mukabil İsveç savunma yapacaksa Osmanlı Devle-

³⁴ İkinci Dünya Savaşının ünlü Alman tank mareşali Guderian savaştan sonra "Avrupa böyle savunulamaz" adıyla yazdığı kitapta Almanya'nın bin yıl Slavlara karşı Avrupa uygarlığını koruduğunu yazmıştı (Bu kitabın İtalyancası benim özel kitaplığımdadır). Acaba Osmanlı Devleti Çarlık Rusyasıyla 18 savaş yapmakla neyi korumuştur? Üstelik uygarlığını koruduğu Avrupanın büyük devletleri, bizleri değil, Rusları tahrik etmişti.

³⁵ 1952 yılında İtalyanların Tempo dergisinin bu konuda yayımladığı dizi makalelerinden.

³⁶ Oscar Giamberardin: Devletlerin deniz politikaları Sayfa 132 (1931 yılında Roma'da yayımlanmıştır.)

³⁷ Giuseppe Gioravanzo: Dünyadaki bütün deniz üsleri Sayfa. 142 (Türkçeşi el yazması olarak özel kitaplığımdadır)

³⁸ Prof. Hikmet Bayur: Boğazlar sorununun bir evresi (Tarih Kurumu belletenlerinde)

tinden ittifak bekliyor; Rus saldırısı Osmanlı devletine olacaksa Osmanlı Devletini tek başına bırakıveriyordu³⁹. Osmanlı Devleti Çarlık Rusyasıyla bu biçimde 18 tane savaş yapmış ve bu savaşların sonunda da Balkanlara kadar gelmiş, bir kezinde İstanbul kapılarına kadar uzanmıştı. Osmanlı devletini güçlendirmemek Çarlık Rusyasının ana amaçlarından bir tanesi olduğu için bu devleti yendiği zaman çok ağır savaş tazminatı istiyordu.

Kırım savaşı iki gerçeği ortaya çıkarmıştı: Bir tanesi bir Rus filosunu Sinop limanında bir Osmanlı filosunu yakmasıydı⁴⁰. Öteki de Boğazları o zamana kadar sıcak denizlere kıçmak için almak isteyen Çarlık Rusyasının artık bölgeye kendi savunması açısından önem vermeye başlamasıydı⁴¹.

Çarlık Rusyası, bizim istipdat dönemimizde Uzakdoğu'dan sıcak denizlere çıkmak istemiş ve bunun için de Trans Siberya demiryolunu yapmıştı. Bunun sonucu olarak yaptığı Rus - Japon (1905-1906) savaşında yenilince de tekrardan Karadeniz hedefine dönmüştü. İstanbul'a girecek bir Bulgaristan'ın İstanbul'u kendisine hediye edeceğini tasarlayarak Slavlara hamî kesilmişti. Nasıl ki kendisine yar olacağını tasarlayarak geçen yüzyılda da Yunan isyanını tahrik

³⁹ Romanyanın eski Dışişleri Bakanı Grafenco: Doğu meselesi (Mebrure Sami çevirisi...)

⁴⁰ İş Bankasının Kültür yayınlarında Lord Stradford Cunning'in Türkiye hatıralı adlı kitapla (Can Yücel çevirisi); deniz kuvvetleri yayınlarından İngiliz Amiralı Adolph Slaid'e'nin "Müşavir Paşa seyahatnamesi kitabını (Ali Rıza Seyfi çevirisi) kıyaslanarak okunursa Sinop'daki filomuzu Rusların yakmasını İngilizlerin tahrik ettiği sonucu çıkmaktadır: İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi politik gerginliği barış yoluyla çözümlendirmek isteyerek Müttefik donanma komutanı İngiliz amiralinden Karadeniz'e çıkıp bir gösteri harekâtı yapmasını istemiş; fakat ayrı bir deniz politikası izleyen amiral bu harekâtı yapmamıştır. Ayrıca İngiliz amirali Başbakanı Sinop'a zırhlıların gönderilmemesini önermiştir. Böylece Sinop'a giden filo Rus filosuna oranla pek zayıf kalmıştır.

⁴¹ Bursalı Mehmet Nihad: Gizli Rus Belgeleri (Türk Tarih Kurumu belletenlerinde) Bu belgelerden şu bilgiyi almaktayız: Çarlık Rusyası boğazları kendi savunması için önemli bir gereksinme saydığı için Akdeniz devletleriyle boğazlar konusunda yapabileceği bir anlaşmada üç biçim öngörmektedir: En başta Boğazlar Marmara, Marmara ve boğazönü adalarının kendisine verilmesine çalışmak; bu çabası sonuç vermezse Çanakkale Boğazını Akdeniz Devletlerine bırakıp Karadeniz Boğazına sahip çıkmak; Bu çabası da boşa çıkarsa Beykoz'u Yeniköye bağlayan çizginin güneyini Akdeniz Devletlerine bırakarak kuzeyine sahip çıkmak.

etmiş bu amaçla soylu ailelere mensup rumları kendi ordusunda yetiştirmişti.

Kapitulasyon koşulları, başka devletlerden çok Çarlık Rusyasına uygun gelmekteydi: Ayaklananlara bol sayıda silâh ve para getiriyordu.

Alman Politikası :

Ufacık Prusya Prensiği 1870 yılında, Paris'i de uzun uzun muhasara ederek koskocaman Fransa devletini yenince, bu yenişten, yahudi bir ilim adamı kanaliyle, Alman kanının üstünlüğü ve Almanların bu üstünlükle Asya, Avrupa ve Afrika kıt'alarından kurulu Dünya adasına eğemen olabilecekleri fikri ortaya çıkmıştı. Amerika Birleşik Devletlerinin dışarda tutulmasının nedeni de Başkan Monroe'nin (1758-1831) Spilandit Izolition politikasıydı⁴². Bu politika Amerikanın donanma ve ticaret filosu yapmamasından ötürü ekonomi alanında İngiltere'ye çok yararlı olmuştu. Çünkü İngiltere Amerikanın deniz ticaret tekeline almış bir armatöre benziyordu. Amerika'dan başka kıtalara yapılan Amerika ihracatından zenginleştikçe zenginleşmişti⁴³. Bundan ötürü İngilizler, Alman ilim kanılarına karşı olarak "Dünya adasını çevreleyen denizlere eğemen oldukça bu adaya biz eğemen oluruz" diyorlardı⁴⁴.

Fakat Almanya tek devlet olarak bütünlüğünü tamamladığı zaman dünya kolonilerinin paylaşıldığını görmüş ve kendisine uzak doğuda bir kaç adacık kalmıştı. İmparator Vilhelm çareyi Osmanlı devletini güçlendirip ekonomi alanında ondan yararlanmakta bulmuştu. Bundan başka Osmanlı toprakları da, yeraltı servet kaynağı olmaktan başka Stratejik olarak da Almanya'ya yararlı olabilirdi. İmparator bu yüzden Sultan Hamit II. ye yaklaşmış ve ondan bol miktarda ekonomik imtiyazlar koparmıştı.

⁴² Monroe'nin Spilandit Izolition politikası: Amerika Amerikalıdır. Amerika Birleşik Devletleri başkalarının işlerine karışmayacağı gibi başkalarının da Amerikanın işlerine karışmasına izin vermeyecektir (Giuseppe Fioravanzo: I. Liberte dei mari - Denizlerin bağımsızlığı - Roma, 1942). Bu politikayı İngilizlerin Spilandit Izolition politikasından ayırmak gerekir. (Bakınız: Yukarıda anlatılan İngiliz politikası)

⁴³ Burada Deniz ekonomisinin milletleri nasıl mutlu ettiği belli oluyor.

⁴⁴ Bu karşılıklı fikir çatışmasına ilim adamları ta 1916 yılında Geopolitik adını verdiler (Bakınız: Deniz Harp Akademisine taş basması olarak verdiğim Geopolitik notlarına)

Bununla Beraber Berlin kongresine başkanlık yapan Alman Başbakanı Prens Bismark, ilerde Osmanlı Devletinin de kendisine mızıkçılık eder olasılığına karşı karma karışık bir Balkan yarım adası yaratmıştı⁴⁵. Osmanlı Devleti Almanyanın yardımı olmazsa bu karışıklığın altından çıkamazdı. Bundan ötürü Balkanlar Osmanlı Devletinden ayrılır ayrılmaz aralarında savaşlara varıncaya kadar sürekli anlaşmazlıklara girdikleri gibi aynı devlet içinde de soylu kişiler arasında hükümdarlık mücadeleleri başlamıştı⁴⁶.

1890 ve 1892 yıllarında Amerikalı Amiral Mahan'ın iki kitap yazması⁴⁷ başka devletler gibi Alman politikasını da etkileyecekti. Çünkü Amiral Mahan bu kitaplardan birincisinde "Amerika Monroe'nin Spilandit Izolation politikasına son verip Dünya adasında İngiltere'nin yerini almalıdır..." diyordu⁴⁸. İmparator Vilhelm bu kitapları Almanca'ya çevirtip bütün devlet adamları general ve Amiralere okutmuş; sonra da onları Kil limanındaki yazlık sarayında sınava çekmişti; "Söyleyin bakalım Amiral Mahan'ın fikirleri ışığında Almanya'nın deniz politikası ne olmalıdır?".

O zamana kadar Almanya'nın Bahriye Nazırı da, Deniz müsteşarı da, Deniz kurmay başkanı da, Harekât dairesi başkanı da generaldi. Bahriye Nezaretinde Harekât başkanının danışmanı olarak tek bir deniz albayı vazifeli bulunuyordu".

Generallerin hepsi de Almanya'nın kıyıları pek dar olduğu için ellerindeki donanmanın yeterli olacağı fikrini savunmuşlardı. Fakat aşağı yukarı beline kadar sakallı bulunan danışman denizci albay generallere karşı çıkıp İmparator'a "Hem dünya adası egemenliği istiyorsunuz; hem de ufak donanma ile yetiniyorsunuz" demişti.

⁴⁵ ve ⁴⁶ Balkan yarımadasındaki devletlerin birbirleriyle yaptıkları savaşlara ve her bir devletteki taht kavgalarına ilişkin olarak Fransız Profesörü Vernon ilginç bir araştırma yapmıştır (Balkan Tarihi...). Bu kitabın dilimize çevirdiğim bir kopyası daktilolu el yazması olarak Gnkur Harp Tarihi dairesi kitaplığındadır. İkinci kopyasını 1968 yılında Yeni İstanbul gazetesinin yazı işleri müdürüne verdim, bir daha bana geri vermedi.

⁴⁷ Amiral Mahan: Sea Power upon History - Tarih boyunca deniz gücü (1890 yılında yayımlanmıştır) ve Sea Power upon French Empire et revolution-Fransa İmparatorluğu ve ihtilâlinde deniz gücü (1892 yılında yayımlanmıştır).

⁴⁸ Bundan sonra Amerika Birleşik Devletleri büyük bir ticaret filosu yaptığı gibi Birinci Dünya Savaşından sonra İngiltere'ninkine eşit donanma yapmak esasını uygulamış; İkinci dünya savaşında da dev deniz gücü meydana getirmiştir.

Belki generaller hiddetlenmişti ama İmparator ikinci bir soruyu açmaya gereksinme duymuştu: “İngiliz donanmasını yenecek ve bartıracak bir donanma yapabilecek misin?”

Deniz albayı buna da yanıt verdi: “Elbette kaabil değil bizim yapacağımız donanma Riske donanması olacak... İngiltere savaş açıp bu donanmayı batırdığı takdirde kendi donanmasının da çok zayıflayacağını ve Spilandit Izolation politikasını sürdüremeyeceğini anlayıp bizimle savaş yapmaktan vaz geçecek...”

Bu yanıt da İmparatorun hoşuna gitmişti. Derhal generallere dönmüş; Şimdiye kadar Alman donanmasına yaptıkları hizmetten ötürü onlara teşekkür ettikten sonra ordudaki vazifelerine dönmelelerini emretmiş ve “Bahriye Nazırı benim; bu sakallı Deniz Albayı da benim müsteşarım olacak” demişti. Bu sakallı Albay donanmasının hatta sanayiinin banisi Büyük Amiral von Tirpitz idi⁴⁹.

Almanya İngiltere ile deniz silahlanma yarışına böyle başlamış; Rus - Japon (1905-06) savaşından çıkan derslere dayanılarak icadedilen Dretnut sınıfı gemiler de bu yarışa kolaylaştırmıştı. Çünkü bu yeni tip gemiler, âdeta eski tip gemileri güçsüz kılmıştı⁵⁰.

Almanya Deniz silâhlarından güçlendikçe İmparator da Osmanlı Devletinden yararlanma istekleri de kuvvet buluyordu. İkinci Meşrutiyete kadar Sultan Hamit II den yararlandığı gibi bundan sonra da Enver Paşa'dan yararlanmaya bakmıştı⁵¹. Gerek Çarlık Rusyası, gerekse İngiltereye karşı bu devletin topraklarından ve muhariplik gücünden yararlanma çarelerini düşünmeye başlamıştı⁵¹.

⁴⁹ Bu hikayeyi bana Harp Tarihi dairesinde vazifeli Deniz Albayı Saim Besbelli Almanların resmi dergisinden çevirerek anlattı.

⁵⁰ Dretnaut sınıfından önceki savaş gemileri çeşit çeşit topları bulunan ve topları da oraya buraya serpiştirilen zırhlılardı. Dretnaut tipi gemiler gemi tonajını 10.000 den 22.000-25.000 ne çıkardı; top menziline 5.000 den 18.000 metreye çıkardı; üç dakikada bir mermi atan toplar yerine dakikada üç mermi atan toplar getirdi; mihaniki atış idare santrallerini elektriğe çevirdi; getirdiği sualtı bölme sistemiyle gemileri daha dayanıklı yaptı.

⁵¹ Rahmetli Rahmi Apak'tan dinlemiştim: Balkan Savaşından önce Enver Paşa yarbay rütbesiyle Berlin Büyükelçiliği nezdinde kara ataşesi bulunurken, İmparator Vilhelm yabancı ataşeler arasında onu da yemeğe çağırmış, başka devletlerin albay ve general ataşeleri dururken onu başmisafir yerine vererek karşısına almıştı. Elbette onun Osmanlı Devletinde hürriyet kahramanı mevkiine yükseldiğini, saraya da damad olduğunu ya da olacağını biliyordu. Bundan ötürü hemen ataşelere dönmüş “Enver’e başmisafir yerini verdiğimin nedeni yarın onun kos-

İtalyan Politikası :

Tek devlet olarak kuruluşunu tamamlar tamamlamaz, 1866 yılında Avusturya - Macaristan'a ve 1890 larda da Habiştan'a yenilmesine rağmen politikada pek büyük işlere başlamıştı. Almanya gibi o da koloni payında istediği payı bulamamış, çok büyük bir deniz politikası olarak Osmanlı Devletinden Trablus Garp ve Sirenayk eyaletlerini koparmayı plânlamıştı. Ege adaları, Batı Anadolu ve Balkanlara bile nüfuz etmek istiyordu ama; müttefiki Almanya ve Avusturya - Macaristan buna izin vermiyorlardı. Özellikle Avusturya Macaristan "Kuzey Afrika dışında Osmanlı kıyılarına karşı deniz harekâtı yaparsanız ben Avusturya'ya yapılmış bir saldırı sayarım" diyordu ⁵².

İtalya'nın Akdeniz'de patlayacak bir çıban başı olduğu fikri yanlış değildi. Çünkü Osmanlı Devletinden yukarda sayılan bölgeleri isterken, eski İtalya illeri diye Fransa'dan Nis, Korsika ve Tunus'u; Avusturya - Macaristan'dan da yedi eski İtalyan illerini istiyordu: Gorizia, Trieste, Trento, Fuima, Zara, Bolzano, Pola...

Kesin iddiası şuydu: Farnsa'nın Atlantik'te de kıyı ve limanları olduğu için Akdeniz Devleti sayılmaz. Bundan ötürü Akdeniz'de en kuvvetli donanmaya sahip olmak hakkı İtalya'nındır.

Yunanistan Politikası :

Yunanistan kurulduğundan beri Politikasını Enosis'e dayamıştı. Osmanlı Devleti, özellikle 1897 Osmanlı - Yunan savaşında kara kuvvetleriyle bu devleti yendiği için bu devleti küçümsemekteydi; ama ufak Yunanistan Osmanlı Devletinin gerek ordusunu, gerek

kocaman bir imparatorluğun başına geçeceği gerçeğidir..." demişti. Bununla da yetinmeyip yemekten sonra onu koluna alarak özel bir salona götürmüş ve Enver Paşa'ya "Bu İmparatorluğun başına geçtiğin zaman sana bütün yardımı yapacağım; atayacağım müşavirini de şimdiden sana tanıştırayım..." demişti. General Machenzen'i çağırılmış; onu ayakta selamlamak isteyen yarbay Enver de "Otur; sen onun değil o senin emrine girecektir" demiştir.

Bizim çağın insanları Birinci Dünya Savaşında İstanbul'a gönderilen savaş malzemesi sandıklarının üzerinde "Osmanlı Devleti" değil "Enverland" yazılmış olduğunu elbette hatırlayacaklardır.

⁵² Türk - İtalya Savaşı (İtalyan deniz kuvvetleri yayını iki Cilt) tarafımdan yapılan Türkçeye çevirisi Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından yayımlanmıştır. Özellikle birinci cildinin birinci kısmında İtalyan politikasını bütün ayrıntılarıyla belirtmiştir.

ekonomisini gerekse milletini besleyecek Deniz hayat yolları üzerinde kurulmuştu. Yüksek propaganda kudretiyle de Osmanlı Devletine karşı sürekli olarak Avrupa devletlerinin yardımını sağlıyordu. Nitekim 1897 savaşında yenildiği halde Osmanlı Devletinden, bu sayede, toprak ve adalar elde etmişti. Üstelik savaş borcu da vermemişti.

Yunanistan'ın Osmanlı Devletine karşı izlediği politika'da şu önemli nokta dikkati çekiyordu: "Osmanlı Devleti denizde kudretlendiği zamanlarda ona dost görünecek; denizde zayıflar zayıflamaz da "Enosis" diye ortaya çıkacaktı. 1897 savaşında yenildiği zaman bile Fener Patrikhanesine telgrafi basmıştı: "Osmanlı Devleti karada kuvvetli olabilir. Biz, denizde kuvvetli oldukça ergeç İstanbul'a girip Ayasofya'ya çanı takacağız..."⁵³.

Enosis, Osmanlı Devleti'nin anlayamadığı ve belki bugün de anlamadığı biçimde üstün bir deniz politikasıydı. Anadoluyu çevreleyen adalara el atmak da bu politikanın birinci kademesiydi⁵⁴. Böylece Yunanistan Balkan savaşına Enosis'in birinci kademesine varmak amacıyla katılmıştı.

İkinci Meşrutiyette Osmanlı Devleti :

Osmanlı Devletinin elinde bulunan topraklar Avrupa'nın sanayie dayanan güçlü devletleriyle bu devletlerin nüfuzu altında bulunan ve onların sanayilerine ilk madde kaynağı olan çoğunlukla Müslüman koloni ya da koloni olmayan Asya devletleri arasındaydı. Avrupa Devletleri, Türklerin liderlik ve muhariplik niteliğini bildikleri için onun Müslüman devletlerini kendi aleyhlerine toplayabileceklerini de düşünüyor ve var kuvvetiyle onun gelişmemesine çabalıyorlardı⁵⁵.

⁵³ Teofanidis: Amiral Konduriotis'in yanında (Dilimize çevrilmiş olan kop-yası deniz kuvvetleri tarafından yayımlanmıştır - Beşiktaş'taki Deniz Müzesinde Balkan savaşında Türk Donanması komutanı Albay Ramiz'in anılarıyla bir arada ciltlenmiş olarak saklanmaktadır.

⁵⁴ Bu soruna o kadar sırt çevirmiştik ki, bu adaları İstiklâl Savaşında Misak-ı Milli sınırları içine bile sokmamıştık. Turgutreis zırhlısıyla 1925 yılında Mareşal Çakmak'ı gezdiren arkadaşların anlattığına göre mareşal kıyılarımıza yakın adaları görünce "Ben bunların kıyılarımıza bu kadar yakın olduğunu bilmiyordum..." demişti.

⁵⁵ Bu konuda Sorbonne Üniversitesi Tarih Profesörü Pierre Renouvin'in "Birinci Dünya Savaşı Tarihi" adlı kitabıyla (Adnan Cemgil'in Türkçeye çevirisi ve Eğitim Enstitüsü Tarih öğretmeni Niyazi Akşit'in konuyu genişletmesi-Altın kitaplar yayın evi) Gazeteci Aram Andonyan'ın "Balkan Harbi Tarihi"

Bundan ötürü İkinci meşrutiyetin ilanı yabancı devletlerin Osmanlı Devleti içindeki Hıristiyan unsurları ayaklandırma çabalarını arttırmıştı. Özellikle İttihadı Terakki siyasi partisinin İttihadı İslâm politikasıyla ortaya çıkması, Hıristiyan unsurları devlet yönetiminden uzaklaştırması, Balkanların birbirleriyle anlaşamaz, içte ve dışta huzursuz ufak devletlerini birleştirmiş ve İttifak halinde Osmanlı devletine karşı çıkmak çabalarını ortaya çıkarmıştı.

Böyle bir durumda Osmanlı Meclisi mebusan ve hükûmetinin geleceğe dönük bir politika saptayıp üzerinde titizlikle yürümesi gerekiyordu. Ama siyasal partiler birbirleriyle adam öldürmelerine varıncaya kadar yersiz bir mücadeleye başlamışlar ve bu mücadeleye askerleri de katmışlardı. Ordu ve donanma da ikiye bölünmüş durumdaydı. Bu mücadele 1877-78 Osmanlı - Rus savaşı gibi Balkan savaşının da kaybedilmesinin birinci nedeni olacaktı.

Osmanlı Devletinin ne yapması gerekirdi?

Osmanlı Devleti tarihinin çok önemli bir dönüm noktasına gelmişti. 1877-1878 Osmanlı - Rus savaşı Balkanların büyük parçasını kopardığı gibi Balkan savaşı da ikinci bir paralanmaya neden olabilirdi. Burada Atatürk'ün büyük nutkunda söylediklerini anımsamak gerekirdi⁵⁶. "Osmanlılar Avrupa'nın ortasına kadar girdiler. Araplar da İspanya'ya da Fransız sınırına kadar ulaşmışlardı. Her etkinin bir tepkisi olacağını düşünüp önlem almadıkları için yıkıldılar...". Acaba bu önlem Balkan savaşı arefesinde ne olabilirdi?

Napoleon savaşlarından önce Osmanlı Devleti üç kıtanın Akdeniz bölgelerinden başka Karadeniz, Akdeniz, kızıl deniz ve Basra körfezini içine alan bir İmparatorluktu. Bu kocaman İmparatorluğun içinden Boğazlar, Tuna Nehri ve Süveyş kanalı gibi ekonomi değeri dünya çapında olan üç deniz geçidi geçiyor ve sınırlarını da Köstence, Batum, Bakü, Irak, Basra ve Kuzey Afrikanın petrol kaynağı şüpheleri kuruyordu. Böyle bir İmparatorluk paralanırsa en acı sonuç koskocaman bir ekonominin paralanması olacaktı⁵⁷. Güçlü

adlı kitabını (Zaven Biberyan çevirisi - Sander yayımları) dikkatle ve kıyaslanarak incelenmesi gerekir. Bir de Hintli Prof. Faroz Ahmet'in İttihad ve Terakki adlı kitabı vardır - Nuran Ülken çevirisi - Sander yayımları

⁵⁶ Mustafa Kemal Atatürk: Büyük Nutuk: Cilt. II Sayfa. 7

⁵⁷ Roma'da Deniz atasesi bulunduğum sırada Yunanistan'ın 1925 yılında Ankara'daki Büyük Elçisi bay Argyropoulos'un bana lutfettiği kanısı: "Osmanlı

bir donanma bu ekonominin en büyük güvencesi olabilirdi. Fakat Sultan Aziz “Büyük donanma yapayım” derken memlekete borç getirmiş ve donanma aleyhtarı fikirler yaymış; Sultan Hamit de bu Donanmayı Haliç ve Çanakkale’de bağhıyarak memleketi “Donanmasız bir deniz imparatorluğu” biçimine getirmişti.

İkinci Meşrutiyet başında donanma hiç yoktu. üstelik denizcilik kültürü de yoktu. Deniz kuvvetlerinin en büyük gücü olması gereken fikirbirliği ve deniz gelenekleri ortadan kalkmıştı.

Böyle bir durumda İmparatorluğu korumaya kalkışmak verilebilecek kararın en tehlikelisi olabilirdi. Daha istipdat döneminde İkinci meşrutiyete kavuşacak bir Osmanlı Devletinin ne gibi bir politika izlemesi gerektiği ihtilâlcı subaylar arasında tartışılmıştı⁵⁸. Karar İttihadı İslâm politikası izlemek olunca devletin başaşağı gelmesinin rotası çizilmiş oldu. Doğru karar: Türkleri anayurtları olan Anadolu’ya çekmek, kuvvetli bir sanayi kurup, balkanlarda politik söz sahibi olacak bir donanma yapmak; bu donanmaya dayanarak, politik faaliyetle, Osmanlı Devleti’nin yerini tutacak federal, konfederal, ya da, İngilizlerin yaptıkları gibi bir devletler topluluğu meydana getirmek olabilirdi⁵⁹.

Öyle sanıyorum ki İkinci Meşrutiyetten sonra başbakan ve Harbiye nazırı Mahmut Şevket Paşa, Enver Paşa yerine Atatürk’ü yanına alsaydı⁶⁰ Osmanlı Devleti yakın çağın savaşlarına girmediği

Devletinden ayrılmakla en büyük günahı biz Balkan Devletleri işedik. Osmanlı İmparatorluğunun en acı sonucu büyük bir ekonominin paralanması oldu. Artık ufak ufak Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan böyle bir büyük ekonomiyi nasıl elde edebileceklerdi?”

⁵⁸ Rahmetli Rahmi Apak’tan dinlemiştim: “Selânik’te kuledibi kahvesinde toplanmıştık. Herkes İttihad-ı İslâm politikasından söz ediyor; yalnız Atatürk susuyordu. Enver Paşa kendisine “neden konuşmuyorsun?” diye sorduğu zaman o “Benim fikirlerim sizin hoşunuza gitmez ki...” demiş; yapılan direnişler sonunda cebinden bir sigara paketi çıkarıp taslak bir Osmanlı Devleti çizdikten sonra Selânik (dahil ve Hatay dahil) den aşağı birer çizgi çekerek “Osmanlı Devleti bu çizgiler arasında kalmalı, çizgi dışında kalan devletler de özgür bırakılmalıdır” demişti.

⁵⁹ Rahmetli Tefvik Rüştü Aras’tan da şu hikâyeyi dinlemiştim: “Atatürk bana ilk önce Balkanların en kuvvetli devleti Yunanistan ve Doğunun en kuvvetli devleti İran’la ittifak yapacaksınız” diye direktif vermiş ve bu ittifakların elde edilmesinde donanmadan yararlanacaksınız” demişti. Bununla hem zaman olarak, Yavuz’u onartmış ve Balkanların en kuvvetli donanmasını ısmarlatmıştı.

⁶⁰ Yakın Doğu dergisinde Atatürk’ün Mahmud Şevket Paşa’ya yazdığı mektup.

gibi bugün daha güçlü ve Avrupa politikasında söz sahibi bir devlet kurabilecekti. Sayın Celâl Bayar, “Ben de yazdım” adını verdiği kitabında İkinci Meşrutiyetin donanmaya önem verdiğini yazacaktı ama Meclisi mebusan tutanakları ve Büyük millet meclisi tutanakları bunun aksini ortaya koyuyordu⁶¹. Ali Fuad Türkgeldi’nin (Türk Tarih Kurumu yayımı) anılarda da bu konuyu kanıtlayan bir pasaj vardı⁶²: bu pasaja göre Osmanlı Dışişleri bakanı Gabreil Efendi Denizcilerin gayri ciddi savaştıklarını söyleyecekti. Ama Cumhuriyet döneminde Büyük Millet Meclisinde Bahriye vekâletinin açılmasını konu alan oturumda da Kastamonu Millet Vekili Ali Rıza Bey şunları söylemişti: “Yunanlılarla savaşa girebileceğimizi; Yunan donanmasından kudretli olmak için İtalya’nın sattığı bir gemiyi sür’atle satın almamız gerektiğini söylediğimiz zaman Dışişleri bakanı Gabriel Efendi Yunanlıların blöf yapmakta olduğunu söyleyerek bu girişimimize engel olmuştu⁶³.”

Açık olarak belli oluyor ki Osmanlı hükümeti iç sorunlar ve parti mücadeleleri bir tarafa Balkanlarda çıkacak bir savaşın ilk önce çok önemli bir deniz sorunu olduğunu unutmuştu. Bütün saldırı tahrikleri denizlerden geldiği gibi Savaş besleyecek (Silâhlı Kuvvetler, sanayi ve milleti beslemek) olanaklar denizde olduğu gibi başta yığınak olmak üzere kara kuvvetlerinin de ana nakliyatı denizden olacaktı. Arazinin dağlık oluşu ve ulaşım için tek bir demiryolunun varoluşu, karayollarının hiç olmayışı Osmanlı devletinin varlığını da savaşlarını da denizlere bağlıyordu.

Savaş hazırlığı :

Deniz savaşına deniz gelenek, doğal kanun ve deniz eğitimi ile hazırlanmak gerekliydi. Hükümet tekmil İkinci meşrutiyette donanma gemilerini politik amaçla denizlerde gezdirmiş, savaş gemilerini onarıma gereksinme duyacak biçime getirmişti. Eğer, İkinci meşrutiyette Tek bir Harbiye nazırı olduğu gibi, Bahriye nazırı da tek olsaydı ve donanmayı hazırlasaydı kesinlikle balkan savaşının gidişatı

⁶¹ Celâl Bayar’ın “Ben de yazdım” adlı kitabı Cilt. III Sayfa. 854 ve Meclis-i Mebusan 1327 Bütçe Müzakereleri ve Bahriye Bakanlığını açan Büyük Millet Meclisi oturum tutanakları

⁶² Ali Fuad Türkgeldi: Görüp İşittiklerim Sayfa. 106

⁶³ Büyük Millet Meclisinin Bahriye vekâletini (Bakanlığını) açan oturumunun tutanakları

ve sonucu başka olurdu ⁶⁴. Çünkü donanmanın savaşa hazırlanması, karadaki kadar çabuk değil ⁶⁵, oldukça uzun zamanın geçmesine ve çahşılmasına bağlıydı. Halbuki Başkomutan Vekili Nazım Paşa, Bahriye Nezareti ve Deniz kurmay Başkanlığını bir tarafa bırakıp, iki deniz Binbaşısının danışmanlığında deniz harekâtının sorumluluğunu da kendi üzerine almıştı. Bu da yetmeyecek donanmayı Çanakkale boğaz muhafızı generalin emrine vermişti ⁶⁶.

Böylece denizciler İkinci Meşrutiyetten Balkan savaşına kadar iki büyük engelle karşı karşıya kalmışlar ve bu iki büyük engelle uğraşmak zorunda kalmışlardı: Silâhli kuvvetlerin eğitim kompozisyonu ve Harbiye nazırı ve başkomutan vekili Nazım Paşa...

Kara kuvvetlerinede Alman subaylarından kurulu bir eğitim örgütü kurulmasına karşılık donanmaya İngiliz amiralleri komutan olarak getirilmişti. Ama; Avrupa'da İngiltere ve Almanya birbirlerine karşı kanlı bıçaklı düşmandı. Bundan ötürü Osmanlı Devletindeki İngiliz ve Alman kurulları arasında hiçbir beraber çalışma isteği doğmamış; böylelikle silâhli kuvvetler arasındaki işbirliği sağlanamamıştı. Bahriye Nezaretinin kurmay hey'eti ve daimî yüksek şurası boş değirmen gibi çalışmaktaydı. Nazım Paşa'dan önce Mahmut Şevket Paşa da kara kuvvetlerini tepeden tırnağa kadar teçhizatlandırdığı halde Deniz kuvvetlerinin kudretlenmesini istememişti ⁶⁷. Yalnız donanma değil donanmanın tersane ve ikmal işleri de askıda bulunuyordu. Türk - İtalya savaşı başladığı zaman Doğu Akdeniz politik gezisinden Çanakkale'ye dönen donanmanın kömür ihtiyacı yaklaşık olarak 3000 ton iken gemilere ancak 2000 ton kömür verilebilmişti ⁶⁸. Gemiden gemiye kömür verilmesine gereksinme duyul-

⁶⁴ İkinci Meşrutiyetin Bahriye Nazırları: Bahriye Nazırlığı makamı ek görev gibi Kolordu Komutanlarına veriliyordu. Bu konuda danışman İngiliz Amiralî şunları yazmıştı (Başbakanlığa yazdığı 1 Nisan 1912 tarihli yazısından): "...Meşrutiyet başından beri Onbir Bahriye nazırı değişti. Ortalama olarak her bir nazır makamda dört ay kaldı. Her nazır değişikçe donanma yapmak konusunda baştan girişim yapmaya zorunluk doğuyor; vakit kaybediliyor".

⁶⁵ Giuseppe Fioravanzo: Denizde emri komuta Sayfa 172.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi benim, Gnkur Harp Tarihi dairesi yayını olarak yayımladığım "Balkan Savaşının Deniz Cephesi" ve Deniz Kuvvetleri yayını olarak "Osmanlı Deniz Harp Tarihi" Cilt. IV de vardır.

⁶⁷ Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi (Gazetesi) (1326-27) Birinci devre, Üçüncü ictima, Sayfa. 1850 ye bakınız.

⁶⁸ Deniz Kuvvetlerinin Lalahan Arşivindeki Bahriye Nezareti Şuray-ı Bahriye dosya ve defterleri buna benzer yazılarla doludur.

luyor⁶⁹. Elde var olan tek su dubasını başka gemiye kaptırmamak için gemiler, Çanakkale'nin tek çeşmesinden doldurulmakta olan dubayı bir manga askerle koruyorlardı⁷⁰. Donanmanın Harekât hazırlığı da ikmal hazırlığından daha iyi değildi: Almanlar kara ordusuna durumun nasıl muhakeme edileceğini, muharebe emirlerinin ve muharebe raporlarının nasıl yazılacağı ve Harp ceridelerinin nasıl tutulacağı öğretilmemişti. Esasen İngilizlerin Osmanlı devlet adamlarını ve denizcilerini nasıl oyaladığı İngiliz dışişleri bakanlığının tuttuğu ve yayınladığı belgelerde de vardı⁷¹.

Nazım Paşa ve karargâhındaki subayları yanıltan başlıca olay 1897 Osmanlı - Yunan savaşı sonucuydu: Bu savaşta, yıllarca Haliç'te bağlı kalan donanma hiçbir harekât yapamazken Etem Paşa komutasındaki kara kuvvetleri üç haftada, sonuçsuz da olsa⁷² savaşı zafere ulaştırmış ve böylece Yunanlıların Ege adalarını almasını da önlemişti. Artık Nazım Paşa karargâhında, "donanma olmasa bile biz kara kuvvetiyle gelecek savaşların sonucunu alır ve donanmanın yapacağı vazifeyi de yaparız..." kanısı hasıl olmuştu⁷³. Bunun sonucu olarak da İkinci meşrutiyetten itibaren "Donanma mı; Demiryolu mu?" diye aylarca ve yıllarca süren bir polemik açılmıştı⁷⁴. Sonunda Genelkurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa ilk önce demiryolu yapmak lehine makaleyi bastırtacak; sonra da "Polemiği kesin" diye iki kuvvete de genelge yollayacaktı⁷⁵.

⁶⁹ Barbaros Zirhlisinin Liman Jurnalında (günlük faaliyet defteri) sık sık torpitobotlara kömür verildiği yazılıdır.

⁷⁰ Üsteğmen olarak Barbaros'ta bölük üsteğmenliği yapan Emekli Deniz Albayı Avni Taşan'ın lutfettiği bilgi. Vaktiyle sınıf subaylığını yapmış olan bu bilgün subay bana şunları söylemişti: "Harp tarihçisi olarak dosyalar içinde boğuluyorsun. Bir de bizimle konuş da gerçeklere tam yaklaş..."

⁷¹ British Documents on the Origin of the War 1894-1914 Sayfa. 201.

⁷² Savaş zafere ulaştırılmış ve hatta Sultan Hamit II ye gazilik payesi kazandırılmıştı ama; barış büyük devletlerin baskısıyla yapılmış ve yenilgiye uğrayan Yunanlılara toprak ve adalar verilmişti.

⁷³ Kara kuvvetleri kısa sürecek savaşların kuvveti idi. Savaş uzarsa cephe ve sanayi beslenmesi, kara kuvvetlerinin stratejik manevra yapabilmesi deniz yollarının gereksinme ortaya çıkardı. (Amiral Giuseppe Fioravanzo: Denizde emri komuta: Birinci kısım).

⁷⁴ Bu polemğin Kara Kuvvetlerindeki bayraktarı Kurmay Binbaşı Süreyya (Sonradan Süreyya plaj ve sinemasını yaptıran kişi); Denizde de Ali Haydar Emir Alpagut idi. Hatta Ali Haydar Emir Alpagut zamanın deniz dergisine "Donanma istemezük" diye alaylı bir yazı da yazmıştı.

⁷⁵ Bu dönemi yaşamış deniz subayı Ali Haydar Esad'ın anlattıklarından.

Genelkurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa böyle bir inamış içinde bulunmakta olmalı idi ki muhtemel bir Balkan savaşı için hazırlanan projelerden 5 numaralı projenin altına “Ege denizi egemenliğinin Yunanlılarda olacağını kabul ediyorum” diye yazmıştı. Halbuki seferberlik plâni içinde İzmir’den Selânik’e denizyoluyla iki tümen geçirilmesi kayıtlıydı. Demek ki Genelkurmay Başkanı 1897 savaşı gibi kuvvetlerinin üç hafta Balkan savaşını zafere ulaştırmak inancı içindeydi. Ama Balkan savaşı uzayınca düşman tarafının, denizlerin serbestliğinden yararlanarak, dış kaynaklardan kolayca cephelerini beslemesine karşılık Osmanlı Cephanesi Almanya’dan kalkıp demiryoluyla Tuna nehrine oradan nehir yoluyla Köstence’ye, oradan da denizyoluyla İstanbul’a, İstanbul’da demiryoluyla cepheye gidecek; hem zaman kaybedilecek; hem de ağır harcamalara katlanılacaktı.

Donanmaya önem verilmediği gibi Deniz ulaşımına da önem verilmiş değildi. Seyrisefain idaresi (Devlet Deniz yolları) bahriye Nezaretinin kuruluşunda idi ama; Harbiye Nezareti’nin nakliyat şubesi gemilere direkt emirler veriyor ve verdiği emirlerden Bahriye Nezareti ya da donanma komutanını haberli bile etmiyordu⁷⁶. Bunun sonucu olarak ticaret gemileriyle Karadeniz limanlarında bekleyen kara alayları arasında bağlantı kurulamamış; bu yüzden de vaktiyle yığınak yapılamamıştı. Üstelik Politik amaçla 55 redif tümenin terhis edilip Anadolu’ya dağıtılması⁷⁷ ve Trablus garp savaşından önce İtalyanların yaptığı gibi Balkan savaşından önce de Bulgaristanın yaptığı dostluk tezahurlarına inanılması ve Balkan Devletlerinin yaptıkları gizli seferberlikten haber alınmaması Osmanlı hükümetinin yaptığı en büyük hatalardan olmuştu.

Böylelikle Osmanlı devleti savaşa değil yenilgiye hazırlanmıştı. İtalyan politikacıları için Amiral Angelo Iachino demişti ki “Bir

⁷⁶ Örneğin Birinci Dünya Savaşında da Enver Paşa’nın donanma komutanı ve Bahriye nezaretine haber vermeden iki piyade alayı uç gemiye bindirmesi, himayesiz ve savunmasız durumda bulunan bu üç gemiyi Ereğli açıklarında Rus gemilerinin batırmasına neden olmuştur.

⁷⁷ Ali Fuad Türkgeldi: Görüp İşittiklerim (Türk Tarih Kurumu yayını) Sayfa. 65 (Yazar bu konuda şu deyimini kullanır: Bu sırada Balkan Devletleri arasında yapılan ittifakın alametleri görülmeye başladı. Devlet bunların susturulmasına yardım etmek amacıyla Rumeli’de bulunan fazla kuvvetlerimizin terhis edilmelerine karar verdi ve 120 tabur muaalem nizamiye askerini terhis etmek suretiyle gafletini gösterdi).

daha politika kişileri yaptıkları hataları tekrarlamazlarsa bir dahaki savaşta biz İngiliz Denizcilerini yeneriz”⁷⁸. Amiral Oscar Giamberardino da diyecekti ki “Kara kuvvetlerinin tek bir komutanı olmasına karşı donanmanın komutan, Başbakan ve dışişleri bakanı olmak üzere üç komutanı vardır. Başbakan ve Dışişleri bakanları hata yaparlarsa donanma komutanının yüksek değerinde olması savaşta kazanmaya yetmez⁷⁹”. Biz bu kanılara bir de parlamento’yu ekliyebilirdik. Çünkü parlamentonun savunma bütçesini üç silâhlı kuvvet arasında, stratejik durum konusunda, eşitlikle ve tarafsızlıkla pay etmesi gibi önemli bir vazifesi olmalıydı.

Savaşın Deniz cepheleri :

Savaşın deniz cepheleri, Osmanlı cephelerini besleme yolu olan Ege denizi ile Çarlık Rusya etkisinde bulunan Karadeniz idi. Kızıl deniz, Doğu Akdeniz ve Orta Akdeniz, Osmanlı devletinin donanmasız bulunmasından ötürü fiilen elden çıkmış bulunuyordu.

Karadeniz ve Ege denize cepheleri Başkomutan vekili’nin donanma idaresini fiilen eline almış olmasından ötürü, âdeti bir kara cephesine benziyordu. Çünkü Nazım Paşa donanmayı Çanakkale boğazı muhafızı generalin emrine vermiş ve onu sadece boğaz savunmasında kullanmak üzere elde tutmuştu. Donanma komutanı vekilinin savaş gemileri onartmak ve hatta eğitmek üzere Marmara denizine çıkarmak önerisini bile uygun bulmamış ve gemilerin Çanakkale’ye sürekli biçimde demirli yatmasını öngörmüştü. Donanma gemilerinin bir saat için olsa bile Çanakkale’den uzaklaşmasını istememişti. Donanma devletin seyyar (gezici) bir kuvvetydi. Gezerek yetiştirilirse güç kazanır, durursa savaş gemileri hiçbir savaş kudretini temsil edemezdi.

Osmanlı Donanması bu biçimde bir kara tümeni birliğine çevrilmiş iken Yunan hükümeti deniz savaşının sorumluluğunu Konduriotis adlı bir Albay’a vermiş, Kral donanmanın cepheye hareke-

⁷⁸ Amiral Angelo İajhino: Guado e Matapan (İtalyanların İngiliz Akdeniz filosuna karşı ve 3 kruvazörle iki muhrip kaybettikleri muharebenin adıdır) Öz söz (Türkçesi el yazması olarak kendi kitaplığımdadır).

⁷⁹ Oscar Giamberardino: Deniz’de Harp San’atı Sayfa. 55 (Türkçesi Deniz Kuvvetleri tarafından yayımlanmıştır).

tinden önce donanmayı teftiş etmiş; albayı Amiralliğe yükseltmiş, sonra da harekât alanına uğurlamıştı⁸⁰.

Böylece Yunanistan tarafı denizcilik tekniğinin oluşturduğu bir ana fikirle deniz savaşı yaparken Osmanlı tarafı, her türlü denizci gelenek ve gereksinmelerden uzak olarak donanmasını bir kara birliği gibi sevki idare ediyordu (yönetiyordu)⁸¹. Bundan ötürü Yunan donanmasının dağınık bir halde Osmanlı devleti elinde bulunan Kuzey Ege adalarını işgal etmesi çok kolay olmuştur.

⁸⁰ Teofanidis: Amiral Konduriotis yanında: Lutfi Çekiş tarafından yapılan Türkçeye çevirisi Deniz Kuvvetleri tarafından yayımlanmış olup Deniz Müzesi kitaplığında bulunabilir).

⁸¹ Bu sakat usul, bütün zararlarıyla birlikte Cumhuriyet dönemine de böyle intikal etmişti. Sadece Atatürk başka düşünmekteydi. Genelkurmay Başkanı Mareşal Çakmak ise Cumhuriyet döneminin başında donanmayı gene kara kuvvetlerinin bir parçası olarak kullanmaya kalkışmıştı. 1933 yılında donanmanın Ege denizinde yaptığı manevrayı eleştirirken “Donanma Bursa ovasındaki kolordu komutanının emrinde olarak Çanakkale Boğazının savunmasına katılacaktır” demişti. Bu dönemde rütbesiz olan deniz subaylarını İstiklâl Savaşının kahramanı orgeneraller muvaceshinde söz sahibi yapmak için Atatürk ve İsmet İnönü Bahriye Bakanlığını açtırmıştı ama Mareşal bu Bakanlığı tekrar kapatmak için yaptığı çabalarda başarı kazanmıştı (Rahmetli İnönü’nün bir söyleyişi’de lutfettiği bilgi). Aralarında onar onbeşer yıl ara olan üç tane Genelkurmay başkanı denizcilikle ilişkili olarak şu beyanda bulunmuşlardı. Mareşal Çakmak 1937 ya da 1938 yılında Erzurum’da zamanın Başbakanı Celâl Bayar’a “Bu denizcilerin hepsi de emekliliği hak etmişlerdir” diyecekti (Sayın Celâl Bayar’ın yaveri Deniz Binbaşısı Baki Hüsmen’in ifadesi); 1950 yılında genelkurmay Başkanlığı makamına gelen Orgeneral, denizcilerle tanışmak üzere Gölcük’e geldiği zaman Yavuz gemisinin Amiral salonuna topladığı deniz subaylarına “Biz esas savunmamızı kara kuvvetleriyle yapacağız. Deniz kuvveti bizim için fantazi kuvvetidir” demişti. 1960 yılından sonraki üçüncü Genelkurmay Başkanı da Harp Akademilerinde oynanan stratejik harp oyununun eleştirisini yaparken “Boğazlar Deniz Kuvvetlerinin elinde oldukça uygularım kaçıyor” diyecekti.

Donanmayı bir kara birliği gibi kullanmak bir hastalık ise aynı hastalığa Çarlık Rusyası da tutulmuş ve Birinci ve İkinci Dünya Savaşını bu biçimde yapmıştı. Fakar Sovyet Rusya Sovyet deniz kuvvetlerinin savaşa hazırlama vazifesini, İkinci Dünya Savaşından sonra tek bir amirale verip onbeş yıldan fazla vazifede tutmuştu. Bugün bile (1979) Rus donanmasına komuta eden amiral aynı amiraldi. Sovyet donanması böylece, gelenek ve strateji gereksinmesine uyar bir donanma yapıp Akdeniz’e inmişti.

Amerikalılar bile Naval Proceeding dergilerinde Sovyet tutumunu kıskandıklarını beyan edeceklerdi.

Balkan savaşı başında Başkomutan Vekili Nazım Paşa ve Donanma komutanı vekili yarbay Tahir (Burak), her ikisi de saraya damat olmanın verdiği cesaretle, düşmanı bir tarafa bırakıp “Muharebe yapmaya gideceksin - İlk önce donanma gemilerini onartın; sonra muharebeye giderim” polemiğine girişmişlerdi. Başkomutan vekili elinde zaman varken donanmayı onartmayıp Çanakkale’de tutmasından ötürü hatalıydı; ama Donanma komutan vekilinin yaptığı da denizci geleneklerine uyar bir hareket deigildi. Şöyle ki insanoglunun karada yaşamak için yaratıldığı ve serüvensever bir karaktere sahip olmasından ötürü kara kuvvetleri mensuplarının kamuoyu nezdinde şerefini korumak için her hangi bir gereksinmesi yoktu. toprakları, şehirleri işgal ediyor, düşman askerlerini öldürüyor ya da esir alıyordu. Deniz kuvvetleri ise ne kadar önemli vazife yaparsa yapsın gene kalktığı üsse geri geldiği için mensuplarının denizcilik şerefini kendi kamuoyunu korumak gibi çok önemli bir vazifesi vardı. Bu vazifesini yapmazsa kamuoyu kolaylıkla denizcileri suçlayıveriyordu⁸². Donanmanın bu amaçla yapacağı bir muharebeye de gelişmiş denizci milletler “Şeref muharebesi” adını takmışlardı⁸³. Donanma komutanının, gemilerimi ille onartın diyeceği yerde “Osmanlı İtalya savaşının başından beri gemilerimi onartmaya fırsat verin” diye kafanızın etini yedim; bu fırsatı vermediniz... Şimdi karşımda düşman var; ben şeref muharebesi yapmaya gidiyorum. Gemilerim batır da personelim şehit olursa bunun vicdan azabını

⁸² İngiliz donanması Birinci Dünya Savaşının İskajarak muharebesini Alman donanmasını yenmek için değil İngiliz kamuoyu nezdinde denizcilik şerefini korumak için yapmıştı. Çünkü İngiliz kamuoyu “Donanmamız neden savaşmıyor? diye soruyor, Fransız başkomutanı da (Mareşal Foch) İngilizlere “donanmanızın askerlerini bana verin; iki tümen daha teşkil edip karada sonuç alayım diyordu (Winston Churcill’in anıları); Japonlar da İkinci Dünya Savaşının deniz savaşını bir şeref muharebesiyle bitirmişlerdi (Yani ellerinde son kalan ı kruvazör ve 8 muhriple muazzam bir armada halinde bulunan Amerika donanmasına saldırmışlardı. Gemileri batmış, personeli boğulmuştu ama; kamuoyları nezdinde denizcilik şereflerini kurtarmışlardı (Amiral Angelo Iachino: Büyük bir donanmanın batışı); Almanya’da da İkinci Dünya Savaşı sonunda cepheye hareket eden denizaltılar bir daha geri gelmez olduğu bir zamanda bile 80.000 denizci “Biz de denizaltıcı olmak istiyoruz” diye dilekçe vermişlerdi. Bu da bir şeref sorunu idi (Kurd Assman: Almanya’nın kader günleri).

⁸³ Savaşta yenilmek üzere bulunan bir donanmanın, aradaki kuvvet oranısına bakmadan çok üstün kudretteki düşmanına saldırması, batması, fakat memleket kamuoyunda donanmanın şerefini kurtarmasıydı.

siz çekin” deyip muharebeye hareket etseydi adı tarihe şerefle geçecek bir komutan olurdu. Bunu yapmamakta mazur olduğu tek nokta o zamanlarda şeref muharebesi yapmanın ne demek olduğunu bilen tek bir kişinin bile var olmamasıydı.

*Müstakil deniz fırkasının kurulması*⁸⁴ :

Balkan Savaşı sırasında Berlin Büyükelçiliği makamında bulunan Osman Nizami Paşa⁸⁵ Deniz konularına pek meraklı bir diplomat olduğu için Alman Deniz Müsteşarı Büyük Amiral Von Tirpitz ile yakın dostluk kurmuş ve ondan aldığı bilgileri Nazım Paşa’ya yazmaya başlamıştı⁸⁶. Bir gün von Tirpitz kendisine “Size bir Alman deniz yarbayı yollayayım; onun emrine donanmadan ayrılacak ve tam yetkiyle çalışacak dört muhrip verin de gitsin Averoff’u batırsın!” deyince Nazım Paşa bu isteği yerine getirmiş ve Alman yarbayı daha İstanbul’a gelmeden dört muhribi⁸⁷ Donanma kuruluşundan çıkararak “Mustakil Fırka” adı altında başına buyruk bir filotilla yaratmıştı. Alman gelip de “Bu gemilerle hiçbir savaş harekâtı yapılmaz” deyip yurduna geri gidince bu vazifeye Rauf Orbay atanmıştı. Rauf Orbay, Almanın işe yaramaz dediği bu fırka ile, bazen filosuna Mecidiye kruvazörü ve Berk torpito kruvazörünü de karatak Ege denizine çıkışlar yapmış; yaptığı yedi çıkışta da kendisinden çok üstün savaş kıyafetinde bulunan Yunan muhriplerini kaçırtmıştı. Bir kaç ay önce Hamidiye kruvazörünün Varna limanı önünde yara almasından ötürü onarımına alınması sırasında bu geminin komutanı Rauf Orbay müstakil fırka komutanlığına geçici olarak atanmış; geminin onarımı biter bitmez de tekrardan Hamidiye komutanlığına gönderilmişti. Bundan ötürü kendisi ve Hamidiye kruvazörü Balkan savaşında yapılan ikinci deniz muharebesine katılmamıştı.

⁸⁴ Mustakil deniz fırkası bugünkü terimle bağlantısız deniz tümeni anlamına alınmalıdır.

⁸⁵ Osman Nizamî Paşa 5 Ekim 1908 gününde Berlin Büyükelçiliğine atanmış olup 23 Nisan 1913 tarihine kadar makamda kalmıştır (Dışişleri Yıllığı 1964-1965) Sayfa. 495.

⁸⁶ Anlatacağım olayı bana lutfettiği bir söyleşide kişisel olarak Rauf Orbay anlatmıştı.

⁸⁷ Mustakil fırka gemileri: 600 tonluk Muavenet-i milliye tipi iki gemi ile 290 tonluk iki tane Taşoz tipi gemi idi.

İki tane deniz muharebesi:

Çatalca ve Çanakkale'nin Bolayır cephelerindeki tehlike kalkınca Yunan donanmasıyla muharebe yapmak istekleri tekrardan ortaya çıkmıştı. İlk önce de Bozcaadanın geri alınma lüzumu söz konusu olmuştu. Başkomutan Vekâleti bunun için deniz muharebesi yapılmasını istiyordu. Bu sefer Donanma Komutan vekilini değiştirmişti. Yeni donanma komutan vekili de, İkinci Meşrutiyet başından beri İngiliz amirallerininin yardımcılığını yapmış olan Albay Ramiz idi. Kendisi daha İngiliz amiralleriyle beraber çalışırken "Savaş tehlikesi yaklaşıyor; artık donanmanın komutasını bana verin diye rapor yazdığı halde Başkomutan Vekili Yarbay Tahir'i bu makamda öngörmüştü. Şimdi de Donanma komutanı olarak o seçilmişti. O da kendisinden önceki komutan gibi ilk önce donanma gemilerinin onarılması lüzumunda ısrar etmek istemişti. Fakat donanmanın topçu erkânı harbi Binbaşı Amasyalı Ali Rıza Bey'in ısrarıyla muharebe yapmak kararını vermişti⁸⁸.

Osmanlı ve Yunan donanmaları bir tanesi 16 Aralık 1912, Öteki de 18 Ocak 1913 tarihinde olmak üzere iki tane deniz muharebesi yaptılar. Muharebelerin yapıldığı alana göre birinci muharebeye "İmroz Deniz muharebesi" ve ikincisine de "Mondros Deniz muharebesi" adı verildi⁸⁹. Fakat her iki muharebe de kesin sonuç alınan bir muharebe olamadı.

⁸⁸ Donanma Komutan Vekili Albay Ramiz'in emir subaylığını yapmış olan emekli Binbaşı Abdullah Bey'in anlattıkları. Binbaşı Ali Rıza Cumhuriyet döneminin başında da donanma topçu kurmaylığı yapıyordu. Bahriye Vekâleti döneminde bir ganbot komutanlığına atanmasını izzet-i nefis sorunu yapmış ve Üskürdan kendisini denize atmak suretiyle intihar etmişti. Sınıfının birinci, çok aydın ve bilgili bir subaydı. Kendisinin tuttuğu notlar Balkan Savaşının Deniz cephesi için çok değerli bir kaynak olabilirdi. Fakat oğlu ne bu notları bize vermiş, ne de kendisi yayımlamıştı. İlerde bu kaynaktan yararlanmak umuduyla burada aileye ilişkin bilgiler vermeyi lüzumlu saydım. Binbaşı Amasyalı Ali Rıza: Deniz Okulundan 29 Ekim 1905 çıkışlı olup intihar tarihi 2 Mayıs 1925 idi. Kardeşi de Deniz Albayı olup okuldan 1 Mart 1923 çıkışlı emekli güverte Albayı Rüştü Ünlü; oğlu da okuldan 1 Kasım çıkışlı halen emekli güverte albayı olan Muzaffer Denizeri idi (Bu bilgiler Hakim Tümamiral Fahri Çoker'in, 1969 yılında deniz kuvvetleri tarafından yayımlanan "Son Yüzyılda Türk Bahriyesini Yönetenler" adlı kitabının ikinci cildinden çıkarıldı).

⁸⁹ Teofanidis: Adı geçen yapıtı.

Karşılıklı kuvvetler arasındaki kuvvet oranında Yunan tarafı üstün geliyordu. Turgutreis ve Barbaros Zırhlılarımızın topları üç dakikada tek bir mermi atarken Averof'un, topları dakikada üç mermi atıyor, bizim zırhlılarımız saatte 16 mil yapabilirken Averof 22 mil koşuyor; bu sür'at üstünlüğü de Yunanlılara iyi taktik koşullar elde etmeye yetiyordu.

Muhriplere gelince; Yunanlıların 31 mil sür'at yapan 4 tane 1175 tonluk ve 8 tane de 350-400 tonluk muhribi varken Osmanlı tarafında 34 mil sür'at yapan 660 tonluk, 27 mil sür'at yapan 4 tane de ufak muhribi vardı.

İki muharebede de ilmi olarak bir zafer elde edilmemişti. Fakat Osmanlı tarafı da kendisini muzaffer saymış; Yunanlılar da muzaffer saymıştı. Birinci muharebeden sonra Osmanlı donanması Deniz müzesinden olarak Barbaros Hayrettin'in özel sancağını çekerek Barbaros zırhlısının direğine çekerken; Yunan donanması da, Osmanlı donanmasının Çanakkale boğazına girmesinden sonra Amiral Konduriotis huzurunda zafer geçit resmi yapmıştı.

Birinci muharebenin dillerde dolaşan en önemli konusu olarak Donanma Komutan Vekilinin Rauf Bey'e düşmana hücum ediniz" emrini vermesi ve Rauf beyin ise bu emri görmemesi, ya da görmezlikten gelişi idi. Olay şöyle geçmişti: Muharebede zırhlı filomuz düşmanı zora sokmuş, Averof'ta yangın çıkarmış, bu gemi sür'atten de kalmış ve hatta yana yatmıştı. Donanma Komutanı "Averof çok kifayetsizlendi, artık onu muhripler de batırabilir" kanısıyla ateş kesip geri dönmüş ve Averof'un batırılma vazifesini işaret emriyle müstakil fırkannın komutanı Rauf Orbay'a emretmişti. Rauf Bey emri yapmadığı için de Averof kurtulup üssüne geri dönmüştü. . . " Bu anlatış bizim yazarlarımızın belirttikleri bilgilere dayanıyordu. Sanki Balkan Savaşının en önemli olayı Donanma komutanının işaret emri vermesi, Rauf Bey'in bunu görmesi ya da görmemesi imiş gibi bu güne kadar bile bu tartışma sürdürülerek getirilmişti.

Biz ise bir Deniz Harp Tarihi uzmanı olarak olayı ilmi bir biçimde inceleyecektik. Vazifemiz de buydu: Donanma Komutan Vekili Albay Ramiz'in böyle bir işaret verdiğiğine ilişkin Komutan gemisi Barbaros'u işaret kayıt defterinde herhangi bir kayda rastlamadığımız gibi Rauf Orbay'ın komutan gemisi olan Muaveneti-Miliyye muhribinin defterinde de bulamadık. Sadece Ramiz Bey

muharebe sonu verdiği raporda "Ben işaret verdim de Rauf Bey verdiğim emri yapmadı" diye yazmıştı.

Bu olayı kişisel olarak Rauf Orbay'a sorduğum zaman aldığıım yanıt şu oldu: "Sen tarihçisin; Ramiz'in, benim ve Averof'un mev-kilerini bir harita üzerine koy da bak bakalım o mesafeden sancak işaretleri görülebilir mi? Averof'un batırmak için benim mi; yoksa Ramiz'in bulunduğu mevki mi daha uygun..."

Muharebe sırasında Barbaros zırhlısının seyir subaylığını yapmış olan Amiral Fahri Engin de anılarında şunları yazmıştı: "Bizim mer-milerimiz çoğunlukla kısa düşüyordu. Yunanlıların mermileri de, cephanelerinin bozuk olmasından ötürü hep kısa düşüyorlardı. Böy-lece iki muharebe hattının arası mermi yağmuru altındaydı. Muh-riplerimizin bu yağmur altında Averof'a hücum edebilmeleri ola-naksızdı⁹⁰.

Tekniğe gelince: Muharebenin ana silâhi top; onun yardımcısı da torpito idi. Düşman üzerinde top silâhiyle sonuç alırken bundan vaz geçip düşmanın batırılmasının torpito silâhına bırakılması bir amiral: yapacağı en büyük hata olurdu. Ramiz Bey'in neden böyle bir hata yaptığı bir türlü anlaşılamıyordu. Barbaros ve Turgutreis zırhlıları satın alındığı zaman toplarının pek eskimiş ve yıpranmış olması ilk bakışta bir mazeret gibi görülebilirdi⁹¹ ama; Averof bat-tarsa bir daha bu topları kullanmaya yer kalmayacaktı.

* * *

⁹⁰ Sivillerin seyfar torpil dedikleri torpito silâhının menzili görüş mesafe-sinden çok kısa olduğu için (o dönemde 3.000-4.000 metre) onu kullanacak geminin ilk önce düşmanın topçu ateşi altında hedefine yaklaşması, sonra silâhını kullan-ması gerekir. Balkan Harbinin deniz cephesi adlı kitabını yazan Kurmay Albay Mithat Işın'ın sorduğu soru üzerine muharebeye katılmış olan aydın subaylar "O zaman biz gündüz muharebesinde topito silâhının kullanıldığını bilmiyorduk. Gündüzleri yaptığımız eğitim atışlarını da geceyi tanziren yapıyorduk biçiminde yanıtlamışlardı.

⁹¹ Almanlar bu gemileri bize satmadan önce 1901 Alman - Çin Savaşında kullanmışlardı. Üstelik bizi kandırarak topların tarihçe defterlerini de bize ver-memişlerdi (Top tarihçe defteri: Topun hangi tarihte kaç mermi attığını belirten kayıt defteri).

Osmanlı donanması kendisini birinci muharebenin galibi sayıp Çanakkaleye dönerken Yunan donanması da kendini galip sayıp muharebe meydanında Amiral Konduriotis huzurunda geçit resmi yapmıştı⁹².

İki tarafın muharebe sonunda “Zafer” kelimesini propaganda yapmak kasdiyle kullandıkları pek belli idi. Yunan tarafı zafer kazanmıştı da ikinci muharebede İngiliz Amiral Mckerr ve topçu personeli kullanmaya neden lüzum görmüştü? Türk tarafına gelince: şöyle yaptık, böyle yaptık deniyordu ama Yunanlılar, elektrik çekiç ve kaynak gibi aletlerin olmadığı bir dönemde Averofu nasıl 33 günde onarabilmişlerdi⁹³?

Amiral Fahri Engin anılarında, başka kitap ve anılarda hiç rastlamadığımız aşağıdaki bilgiyi naklediyordu. Kendisinin muharebede kişisel olarak bulunması ona inanmamızı gerektiriyor ve onun anlattıkları kişilerin özel kayıtları da onun anlattıklarını doğruluyordu:

“Yunanlılar birinci muharebeden sonra İngiltere’den Amiral Mckerr ve İngiliz topçu subaylarını alıp donanmalarının kifayetini çoğaltırken ve cephanelerindeki bozuklukları da giderirken bizimkiler donanma gemilerinde ne kadar İngiliz donanmasında kurs görmüş ve staj yapmış topçu subayları varsa hepsini geri çekip yerlerine acemilerini vermişlerdi. Bundan ötürü ikinci muharebedeki durumumuz gerçekten çok zor duruma girmişti”.

Albay Ramiz de, anılarında şunları belirtmişti:

“Birinci muharebeden sonra Mahmut Şevket Paşa Çanakkale’de yatmakta olan donanmaya gelmiş, gemileri teker teker dolaştıktan sonra bütün subayları komutan gemisi Barbaros’ta toplayarak Padişahın selâmlarını getirdiğini söyledikten sonra gemilerin onarılmasına fırsat vermemekle bütün günahın kendilerinde olduğunu; denizcilere intikam almak fırsatını hazırlayacaklarını; gemileri hızla onartıp ondan sonra donanmanın muharebe yapmasını isteyeceğini söylenmişti.

“Biz muharebeden önce onarım emrinin gelmesini beklerken Mahmut Şevket Paşa’dan da acele muharebe yapılmasına ilişkin

⁹² Teofanidis: Amiral Konduriotis’in yanında (Teofanidis Amiral Konduriotis’in emir subayıdır).

⁹³ İki muharebe arasındaki zaman fasılası 33 gündür.

emir geldi. Biz itilafçı siyasî partiye mensuptuk; Bahriye nezaretindekiler de İttihadciydi. Bab-ı alî cinayetini hazırladıkları gibi, bu partinin tam anlamıyla iktidara gelmesi için donanmanın muharebe yapıp batmasını onlar da istiyorlardı?”.

Görülüyor ki 1877-78 Osmanlı - Rus savaşı gibi Balkan savaşı da politika'nın silâhlı kuvvetler içine yerleşmesinden ötürü kaydedilmişti. İç politika yozlaştırılırsa stratejik ve taktik kudret hiçbir işe yaramıyordu. Bu gerçek ortada dururken, savaştan sonra, bütün kabahati denizcilere yüklemek de yapılan günahları sürdürmekten başka bir işe yaramıyordu.

Hamidiye'nin akın harekâtı :

Donanma Komutan Vekili Albay Ramiz'in anılarına göre İttihadi Terakki siyasî partisinin mensubu bulunan Hamidiye komutanı Rauf Orbay, parti şifresiyle Nazım Paşayla direkt değinme (temas) kurmuş ve bunun sonucu olarak da Hamidiye kruvazörünün Doğu ve Orta Akdeniz'de yaptığı akın harekâtı doğmuştu. Rauf Orbay da bana lutfettiği özel söyleyişi de “Benim öyle parti şifresi kullandığım falan yoktu. Geminin İstanbul'da onarımda bulunmasından ötürü Nazım Paşa ile direkt söyleyişler yapabiliyordum. Averof zırhlı kruvazörü donanmamızın başına dert olmuştu. Onu peşime takıp Limni adasından uzaklaştırabilirsem Donanmamız da Yunan donanmasının kalan güçsüz kısmıyla muharebe yapıp Bozcaadayı Yunanlılardan geri alabilirdi. Plânımı Nazım Paşa'ya anlatıp olumlu yanıt aldıktan sonra Çanakkale'ye gidip Ramiz Bey'e de anlattım. onun da olumlu yanıtını aldım. . .” demişti.

Rauf Orbay'ın anlattıklarını kendisinin akın harekâtına ek subay olarak aldığı yüzbaşı Ali Ülgen de (Cumhuriyet döneminde Deniz kuvvetleri komutanı oramiral) Hamidiye kruvazöründe verdiği konferansta Rauf Orbay'ın dediklerini doğrulamıştı⁹⁴.

Ege denizi, doğu ve orta Akdeniz'de, her türlü ikmal ve onarım olanağını verecek bir deniz üssünden yoksun olarak sürekli olarak

⁹⁴ Konferansta bize şunlar anlatılmıştı: “Rauf Orbay donanma komutanı gemisine gelip önerisini Albay Ramiz'e yaptığı zaman donanma komutan vekili kendisine “Bu gece bir rüya gördüm Raufcuğum. Kara bir kedi ta kalbimin üzerine oturmuş az daha beni öldürecekti. Birdenbire atladı gitti de kurtuldum. Git Raufcuğum nereye gidersen git” demişti. [Hamidiye akın harekâtına katılmış olan yüzbaşı Ali Ülgen'in (sonradan Dz. K. K.) bize 1923 yılında verdiği konferanstan].

sekiz ay dolaşmak kuşkusuz kolay bir harekât değildi. Geminin personeli ya seyir yapıyor, ya onarım yapıyor ya da kömür alıyordu. Düşman üslerini bombarduman etmiş, onarım ve içi asker dolu nakliye gemilerini batırmıştı. Rauf Orbay yaptığı bu zor harekât içinde bile yabancıların takdirini kazanmıştı. Ana hedefi olan Averof zırhlı kruvazörünü kendi üzerine çekememişti Ama gene de peşinde pek çok Yunan gemisini dolaştırmış böylelikle donanmamıza itibar kazandırmıştı. En büyük başarısı da Türk kamuoyu nezdinde geniş ve sonu gelmeyecek bir saygınlık sağlamasıydı⁹⁵.

Bu saygınlığın en büyük örneğini de ünlü yazar Süleyman Nazif vermişti: Hamidiye'nin akın harekâtına başlamasından önce Süleyman Nazif Tasviriefkâr gazetesine bir yazı yazarak denizcilere ağır ağır hakaretler yağdırmıştı. Buna üzülen Rauf Orbay gidip Tokatlıyan otelinde Süleyman Nazif'i bulmuş ve ona "Nazif Bey Türk denizcisi doğuşür mü, doğuşmez mi? Bunu anlamak isterseniz benim harekâtıma katılıp görünüz" demişti. Süleyman Nazif de "Oğlum ben ihtiyarım, denizlere açılmam... Dediğinizi yapın da görelim, iftihar edelim" yanıtını vermişti⁹⁶.

Sekiz ay sonra Hamidiye kruvazörü harekâtından döndükten sonra Süleyman Nazif bizzat gemiye gelmiş, Rauf Bey'den özürler dilemişti. Bununla da yetinmeyen Süleyman Nazif 25 Ocak 1912 tarihli Tasviriefkâr gazetesine "Bir istiğfar ve bir hasbihal" başlığı altında aşağıdaki satırları yazmıştı⁹⁷:

"Büyük Vatandaş,

"Allah ile ahdim var. Seni bir daha nerede görürsem, gözlerini öpmeden önce kalemimi ayaklarının altında kıracağım. Bundan dokuz ay önce Midilli'de idim. İtalyan gemilerinin öldürücü mermilerine açık bir sine gibi duran o güzel ve bikes adada vatanımın

⁹⁵ Hamidiye Kruvazörü okul gemisi olarak 1924 yılında bütün Karadeniz, Doğu Akdeniz ve Marmara limanlarını dolaşmıştı. İçinde deniz talebesi (Harp Okulu öğrencisi) olarak bizde vardık. Halkın ne kadar büyük sevgi içinde gemiyi karşıladığını gözlerimizle gördük. Gemi bizden sonra on gün kadar bir süre ile Atatürk'ü de Karadeniz limanlarında dolaştırdı. Geminin şeref defterine vali, komutan, üniversite profesörleri, Gülhane doktorları, Kadınlar cemiyeti, öğretmenler ve gazetecilik cemiyeti üyeleri olarak kimler yazı yazmadı ki... Bu yazılar, aşağı yukarı Türk halkının donanmasına ne kadar bağlı olduğunu da gösteriyordu.

⁹⁶ Ahmet Emin Yalman: Gördüklerim ve İştiklerim Cilt. 1 Sayfa 190.

⁹⁷ Aynı yapıt: Cilt. I, Sayfa 191-192.

acı kaderine ağlarken bugün ayağımın altında kırmak istediğim kalemim – (Mihirdatın tacı) kadar uğursuz kalemim – bir şeyler yazmıştı... Bahriyemizde senin gibi aslan cüret'li kahramanlar bulunduğunu düşünmemiştim. Onu düşünmemiş olan kafama bugün yumruklarımınla ne kadar vursam yeri var. Sen beni affetmezsen vay halime...

“Rauf, ey Barbaros’un göz bebeği, ey Allahın en mübarek kulu... Herkes gördü, işitti ve iman etti ki bir türk milleti ve bir Rauf var. Senin kopardığın hamaset kıyameti, bizi de ikaz etti. Aylardan beri üstümüze çökmüş olan kâbusu ellerimizle iterek sana layık vatandaş olmaya karar verdik. Şimdi İstanbul’un her tarafında ve Anadolu’nun her köşesinde bir hamiyet rüzgârı esiyor. Senin gibi kahramanları yetiştirmiş olan bir millet ölmez. Bizi öldürmek ve ölü göstermek isteyenlere lânet”.

Hamidiye ile yaptığı akın harekâtında Rauf Orbay’ın Avrupa ve Amerika’da elde ettiği saygınlık da büyük olmuştu. O kadar ki bu harekâttan 35 yıl geçtikten sonra bile Rauf Bey, herhangi bir makam sahibi olmadan Ekim 1947 ayında Amerikaya gittiği zaman, İkinci Dünya savaşının kahramanı Amerika büyük amiralleri bile kendisini bir devlet reisi gibi karşılamışlar, törenler yapmışlar ve ziyafetler vermişlerdi. Annapolis’deki Amerika Deniz subay okulunun komutanı Amiral, onu, öğrencilerine (Büyük ve örnek bir denizci” diye tanıtmıştı⁹⁸.

Üzüntüyle anlatmak gerekir ki Kamuoyumuzun da bu kadar yıl sonra aynı heyecanla andığı bu denizci⁹⁹. Bizim denizcilerimizin bazıları tarafından aynı biçimde anılmayacaktı. 1973 yılında Deniz kuvvetlerinin yayın işlerinden sorumlu bir genç deniz binbaşısı (Rauf Bey sanki ne yapmış?” diye soracak ve sorusunun yanıtını da kendisi verecekti: “Kömür almış kaçmış; kömür almış kaçmış...”

Rauf Orbay’ın istiklâl savaşındaki politika hayatı bizim yazı konumuzun dışındadır. Fakat şunu da belirteyim ki kendisine “Atatürk Anılarının büyük bir kısmında sizden büyük şikâyetler) var...” dediğim zaman “Kabahat bendedir. Yalnız Türkiye’ye değil, bütün dünyaya Atatürk’ten büyük devlet adamı gelmemiştir...” diyecekti.

⁹⁸ Ahmet Emin Yalman: Gördüklerim ve geçirdiklerim, Cilt IV, Sayfa 188.

⁹⁹ Rütbesi kıdemli yüzbaşı.

Dışişleri bakanlığındaki dostlarımdan da duyduğuma göre Rauf Orbay Londra'da büyükelçi iken Atatürk aleyhine konuşmak cesaretini gösteren bir misafirinin üzerine yürümüş ve onu yumruklamıştır . . .

Sonuç :

Bulduğumuz belgelere dayanarak Balkan savaşını bu biçimde özetledikten sonra çıkardığımız sonucu da ortaya dökmekte yarar görmekteyiz: Donanmasız bulunan ve fakat ekonomi ve strateji açısından kıt'anın en önemli topraklarına sahip olan koskocaman bir Osmanlı İmparatorluğu Başkomutan vekilinin deniz sorunlarını bilmeden donanmayı da savaşa hazırlamak ve savaşta yönetmek istemesinden bu savaşta ne kara cephelerini besleyebilecek ne de kara kuvvetlerine stratejik manevra yapmak olağanını sağlayabilecek ve sonuç olarak da kendisinden kopmuş olan ufacak dört devlete tekmil Rumeli ve Ege adalarını kaptıracaktı. Yoksa bu savaşın denizcileri İstanbul'un düşman eline düşürülmemesi konusunda büyük hizmetleri olduğu gibi Marmara'nın kuzey kıyılarının Bulgar zulmünden kurtarılması konusunda da çok büyük hizmetleri olmuştur.

Balkan savaşının deniz cephesinden alınması gerekli dersler, denizcilerden çok, Başbakanlar, Dışişleri bakanları ve Millî Eğitim bakanlığı mensuplarını ilgilendirmelidir. Çünkü Kara politikası silâhlı kuvvetlerin, yalnız, personel ve materyelini savaşa hazırlamak iken, Deniz politikasının içinde Dış politika, ekonomi politikası ve eğitim politikası da vardır. Balkan savaşında yenilgiyi hazırlayan bir öge de bu politikaların çok ihmal edilmesidir. İkinci Dünya Savaşından sonra Alman Amiralî Kurd Assman'ın şu satırlar üzerinde büyük bir dikkatle durması gerektir:¹⁰⁰ "Biz almanlar için Berlin'den Münih'e gitmek neyse İngilizler için Londra'dan dünyanın öbür ucuna gitmek aynı şeydir. İngiliz eğitim politikasında her orta tahsilli İngilizî deniz politikasından haberi etmek zorunlu olduğu gibi; İngiliz hükümetleri de İngiliz illerinin her köşesini denizci korkutmuştur.

¹⁰⁰ Kurd Assman: Almanyanın kader günleri, önsöz.